

Змітрок Марозаў

*Свой голас
не згубіць*

Вершы

Марозаў Змітрок (Дзмітрый Дзмітрыевіч) нарадзіўся 2 студзеня 1954 года ў пасёлку Язбы Крупскага раёна. Пасля заканчэння ў 1975 г. Беларускай сельскагаспадарчай акадэміі працаваў аграномам у калгасе «Рэвалюцыя» Быхаўскага раёна, ва ўпраўленні сельскай гаспадаркі Магілёўскага аблвыканкама, галоўным аграномам калгаса імя Энгельса Бялыніцкага раёна. Пэўны час быў на камсамольскай рабоце. Больш за 20 гадоў працаваў на розных пасадах у Міністэрстве сельскай гаспадаркі і харчавання і Міністэрстве гандлю.

Аўтар 40 кніг паэзіі і прозы для дарослых і дзяцей, Вянка вянкаў санетаў.

Лаўрэат прэміі Ленінскага камсамола Беларусі (1988), Міжнароднага літаратурнага конкурсу «Семья — Единение — Отечество» (2014) і нш.

* * *

Цякуць, бягуць хвілінкі
Да мора Забыцця.
Хрысціны і памінкі,
Між імі — шлях жыцця,
Наканаваны лёсам...
І трэба гэтак жыць:
У слове безгалосым
Свой голас не згубіць.

* * *

Шукае выйсця слова,
Як берага рака.
Жыву адначасова
Ва ўсіх былых вяках.
Але ж і я не вечны,
Таму і клопат мой —
Аб слове чалавечным,
Аб памяці людскай.

Жніўны вечар

Пагасла сонца. Цені дрэў
Зліліся з цемраю начной.
І дзень, што ў працы адгарэў,
Зярняткам знічкі залатой
Скаціўся на маю далонь...

Загараванасць

Пчала з вяргіні п'е нектар.
І сонца дзівіцца з-за хмар,
Паўнюткае нябесных чар, —
Пчала з вяргіні п'е нектар.

* * *

Святло і цемра.
Цемра і святло.
За ноччу — дзень.
За дзённым сонцам — поўня...
Калі б Любоўі ў свеце не было,
Каханне б я прыдумаў усё роўна.

* * *

Пяе сягоння радасна душа,
Бо недарэмна будзень мной пражыты:
Я ўратаваў нябогу — мураша,
Які тануў у вазеры Карыта.

Шлях

Сярод пустыні чалавечай
Сабе на радасць ці бяду,
Усклаўшы долі крыж на плечы,
Хрыстовым шляхам я брыду.
Не чую Бога я ў нябёсах.
Маўчаць дарожныя слупы...
Адно — цвіце мой верны посах
Галінкай цененькай вярбы.
Яна нашэптвае мне строфы
Жывымі вуснамі лісця...
Яшчэ далёка да Галгофы,
Здаецца вечным Шлях жыцця.

* * *

Як мала чалавеку трэба...
На сконе дня жадаю я
Пабачыць у расінцы неба,
Пачуць у садзе салаўя.
Як многа трэба чалавеку...
Імкнуся сэрцам і душой
Адчуць сябе крывінкай веку,
Пылінкай вечнасці зямной.

Алесь Камароўскі

Пярэварачень

Аповесць

Камароўскі Алесь Адамавіч нарадзіўся 1 сакавіка 1947 года ў вёсцы Мікалаеўшчына Стаўбцоўскага раёна. Скончыў беларускае аддзяленне філалагічнага факультэта БДУ (1970). Служыў у Савецкай арміі камандзірам узвода (1970—1971). Быў загадчыкам аддзела Мінскай абласной бібліятэкі імя А. С. Пушкіна (1971—1973), навуковым супрацоўнікам Літаратурнага музея Якуба Коласа (1973—1976), працаваў загадчыкам аддзела ў Рэспубліканскім праўленні аматараў кнігі БССР (1976—1979), на Беларускам тэлебачанні (1979—1990), загадчыкам аддзела крытыкі і мастацтва часопіса «Маладосць».

Аўтар кніг «Пачатак» (1975), «Зямля маіх надзей» (вершы і паэмы, 1988), аповесцей для дзяцей «Адкрытая тайна» (1979) і «Заварожаны мяч» (1989), «Пенальці» (2000), «Валошкі памяці» (2002) і інш.

Сасна, няроўна разлапістая ў вершаліне, на паўабхопу яго рук у камлі, быццам прыціхла перад бензапілой, апошні раз аглядаючы са сваёй вышыні маладыя ўзлескі і наднёманскія лугавіны. Раптам нечаканы вятрыска калыхнуў зялёнае разлап'е, аж пасыпалася ігліца, знік, пэўна, заблытаўся ў ніжэйшых кронах. Яму, Алесю Паручэўскаму, лесніку, у пошуме галін як бы пачулася жалобная просьба: «Нечапай-ай-ай...» Не, ён не верыў у забабоны, хаця ведаў, што кожнае дрэва — жывая істота са сваёй гісторыяй, з непаўторнай аўрай, са сваімі святлом і ценем. Іншым разам, завальваючы цэхованыя, адзначаныя кляймо да высечкі дрэвы, ён абышоў бы яе, стагадовую ўзвышэнку, якая на сваім вяку выкалыхала чароды птушак, прытуліла ў сваіх сховах — хто палічыць? — мноства вавёрак. А цяпер дзюбасты дзяцел, учапіўшыся кіпцюрамі каля сваёй кузні на яе ствале, лушчыць шышкі. Але гэта іншым разам. А цяпер... Была паласа, якую трэба вызваліць ад дрэў, пацерабіць, сцягнуць галлё ў кучы, парэзаць ствалы па мерных частках. Тоўстыя пойдучь у лесацэх на дошкі, а тонкія — як шкада іх! — пройдуць праз станкі і, акругленыя, з заостранымі канцамі, як у частакола, на грузавых вагонах з'едуць у Еўропу для падпірышча вінаграднікаў.

Бензапіла пару разоў раўнула, набіраючы абароты, зубы вострага ланцуга ўеліся ў драўніну з другога боку, выпілоўваючы трохвугольнік адтуль, куды ўпадзе дрэва. Алесь ведаў, што ён можа ўлажыць сасну ў любое месца, стукнуўшы кронай, куды задумаў. Вялізны вопыт не праходзіў марна. Калі трохвугольнік упаў на мох, Алесь зайшоў з другога боку, пачаў акуратна падпілоўваць камель. Піла роўна ўваходзіла ў ствол, пырскаючы фантанчыкам апілак. Ён ужо, здаецца, бачыў, як яна ляціць, падае на паласу... Мінуўшы сярэдзіну, насеў на ручкі мацней... І раптам яе пачало выкручваць, заклініўшы пілу... Алесь, як стукнуты токам, не паверыў, зірнуў на вершаліну... А тая, развярнуўшыся, пайшла ствалом на яго... У апошні міг рынуўся ўбок, але, зачапіўшыся кірзавым ботам за ядлаўчыну, упаў, паспрабаваў адпаўзці далей, прыўзняўся... Апошняе, што ён чуў, — трашчыць астатак абалоні, а можа, і яго косці...

* * *

Ён не чуў, як па лясной дарозе, што праходзіла побач са спляжанай паласой, пад'ехаў лесавоз. Пажылы шафёр вылез з кабіны, прайшоў праз рэдкалессе да спілаваных дрэў, зірнуў управа-ўлева: нікога не відаць. Склаўшы далоні ў рупар, моцна галёкнуў:

— Але-е-е-сь!..

Рэха вярнула частку імя: «Лес... лес... лес...» Ніхто не адазваўся. Трохі скаўшы, пабрўў між папаратніку да краю паваленай паласы, убачыў велізарную крону і, мінуўшы яе, разгледзеў пад ствалом зялёна-пурпуровую спяцоўку. Толькі і вышапнуў:

— А божухна!

Таропка дастаў з верхняй кішэнькі мабільнік, набраў нумар «хуткай»:

— Дзяўчаты, хуценька! За Церахоўкай па лясной дарозе да Нёмана... Сасна прыдушыла лесніка.

Спешна дабег да кабіны, ускочыў за руль, газануў, развярнуў лесавоз кузавам назад і, прымінаючы асіннік, маладыя сасонкі і ядловец, пачаў асцярожна гнаць машыну да паласы. Адна думка свідравала мазгі: «Як? Такі вопытны... Як ён трапіў пад камель?»

Даехаўшы да краю паласы, тармазнуў, выскачыў з кабіны, зірнуў на сасну, зноў ўлез за руль, даў метры два назад, трушчачы тонкія лясіны, прымеркаваў, што шчыпцы крана падхопяць сасну за камель, адцягнуць яе ўбок. Рычагамі асцярожна пачаў апускаць стралу крана, спыніўся, але яшчэ раз вылез, каб быць упэўненым: стальных разводы дакладна навіслі над ствалом. Праз хвіліну кран, быццам клешчамі, заціснуў камель, падняў яго над целам, якое ляжала пад ім, асцярожна панёс убок і рынуў, ламаючы галлё, вобзем. Шафёр, пераскокваючы пні, дабег да лесніка, нахіліўся над целам, пачуў стог: «Яшчэ жывы». Убачыў раўчучок, у якім ляжаў Паручэўскі: «Бог збярог!» Але, пэўна ж, сасна гахнула па спіне лесніка. Шафёр пабаяўся пераварочваць магутнае цела, чакаў прыезду «хуткай». І яна неўзабаве прымчала. Кіроўца лесавоза выскачыў на дарогу, замахаў рукамі. Тры санітары з насілкамі зірнулі на яго: «Дзе?»

— Там!..

Алесь не чуў, як дужыя рукі трох медыкаў і двух шафёраў паднялі яго, двухметровага, паклалі на насілку, занеслі ў машыну. Уключыўся маячок «хуткай», і яна, абмінаючы лужыны на лясной дарозе, памалу падалася ў бок вёскі.

* * *

Ён не бачыў, як сцягвалі з яго ног кірзавыя боты, як вялікімі нажніцамі рэзалі трусы і майку... Шэсць пар мужчынскіх рук перанеслі цела на шырокі тапчан, і ўчэпістыя пальцы мануальшчыка чуйна прайшліся па гарбінках яго пазваночніка, даланей убілі-вярнулі два пазванкі назад, на тое ж рабрыстае месца, дзе пазначыла ім быць жыццё і прырода. Але рэнтген высвеціў вялікую грыжу між чацвёртай і пятай чашачкамі спіннага слупа. Як у правале падсвядомасці і паўзгубленай памяці, блікавалі ў зрэнках яркія лампы аперацыйнай. Вострая іголка шпрыца адкрыла танюсенькі канальчык у яго магутнае цела, і анестэзія-замарозка пабегла па венах і капілярах. Як у секундным прасвятленні, ён адчуў разліў цяпла і хвалю мявасці, напружыў апошнія сілы, ірвануўся, каб пераадолець гэтую слабасць, але зашчыкнутыя рамяні на целе вытрымалі, нікуды не пусцілі з хірургічнага стала. Здалося: ён бег між соснаў, як бы ра-

таваўся ад нечага невядомага, сіліўся штосьці выкрыкнуць, але язык нешта трымала, не даючы яму нават вышапнуць... Бег, адчуваючы, што яго вось-вось дагоняць, і — раптам праваліўся ці то ў мядзведжую бярогу, ці то ў паўгнілую партызанскую зямлянку... Цемень засланіла сьвядомасьць.

Пажылы рукасты хірург Іван Іванавіч Валкавец — як уведаў Алесь потым, заядлы паляўнічы, — спрытна скальпелем рэзаў міжпазваночную ўпадзінку, чысціў храсткі, якія выбухнулі, потым шырокімі швамі змацоўваў-сцягваў скуру. Праз пяць гадзін, калі нерухомае цела лесніка пераклалі на каталку, каб павезці ў рэанімацыю, Іван Іванавіч скінуў павязку і гумовыя пальчаткі, зірнуў на асістэнтаў і медсястру, гучна выдыхнуў:

— Ну, будзе жыць да ста дзесяці, калі на сто першым годзе не пасадзяць за згвалтаванне.

Стомленая брыгада выбухнула смехам: аперацыя была закончана і прайшла ўдала.

Дзверы аперацыйнай адчыніліся, з іх выехала каталка з накрытым прасціной целам. Толькі галава з няголенымі шчокамі і барадой віднелася з-пад яе. Прыгожая стройная маладзіца падышла да хірурга:

— Доктар, як ён?

— Прыўкрасна! Да дзетароднага працягу жыцця гатовы.

— Дзякуй Богу і вам, Іван Іванавіч!

— Некалі хай на паляванне мяне запрасіць.

— Абавязкова. Я яму напамню, — маладзіца дакранулася да калючай шчакі хворага.

Алесь паволі прыўзняў павекі, быццам толькі што вынырнуў з-пад глыбокай тоўшчы вады, ледзь вышапнуў:

— Насця... Мілая... — і заплюшчыў вочы.

— Дзяўчаты, дайце яму папіць там, у палаце. Гэта — журавінавы морс.

Медсястрычкі паклалі вялікую пластмасавую бутэльку ў ногі, павезлі каталку па калідоры ў рэанімацыю.

* * *

Як я выжыў, і сам не ведаў. Значыць, я патрэбны яшчэ тут, на гэтым свеце. Для чаго? Пэўна, жыццё пакажа. І я радаваўся, як хлапчук, які чабултыхнуў зімой у незаўважную палонку, але, да паўкрыві зрываючы на пальцах рук пазногці, выцерабіўся са сцюдзёнай вады, выпаўз на гарачы лёд. Як казаў дзед-сусед: «Рана нам яшчэ туды, у пекла ці ў рай. Тут не ўсё зроблена». І праўда, не ўсё зроблена тут. Растуць сын і дачка. Аднаму — дванаццаць, а другой — дзесяць. Мамаіны памочнікі...

Я сядзеў на шырокім пні той сасны, якая шандарахнула мяне па спіне. Паласу хлопцы выразалі, пацерабілі, сцягнулі галлё ў кучы. Яно пасля летняй залевы згарыць, попелам удобрыць глебу. Пасля прыедуць магутныя бульдозеры, вывернуць з зямлі пні-раскірэкі, адправяць іх у смалакурню. Згладжаная паласа праарэцца барознамі, засадзіцца маладымі флянцамі з лясных агародчыкаў-школак. Колькі гадоў будуць расці яны? Дваццаць, пяцьдзесят? А можа, і ўсе сто? Добра, каб іх убачылі нашы дзеці і ўнукі, убачылі высознымі і дарослымі, падобнымі на сапраўдны лес.

Я глядзеў на дарогу, на якой чатырнаццаць гадоў таму сустрэў сваю жонку. Яна выйшла з лясной сцяжыні і, убачыўшы мяне, ці то спалохалася, ці то засаромелася. І я зніякавеў: прыгожая, як лань, у сінім святары, у чорным трыко

ў абцяжку, у красоўках. З-пад чорнай шапачкі віліся пасмы русявых валасоў. У плеченым кошыку высіліся пучкі розных зёлак. Прывітаўшыся, ціха спытаў тады: «Што ў вядзьмаркі ў кошыку?» — «Усяго патроху: жыта, проса і гароху...» — усміхнулася яна. «А калі сур'ёзна?» — «Можна і сур'ёзна. Вось гэта — галубейнік з дробнымі блакітнымі кветачкамі. А гэта — малачай і шалюстаха. Тут — святаяннік». — «А вось гэта што?» — я дакрануўся да пучка незнаёмых кветак. «Лепш не чапайце. Гэта — загартушка. Яе ўжываюць для мілосных чараў». Глыбокія блакітныя вочы зірнулі на мяне дапытліва: ці спалохаўся? Не, я не спалохаўся: «Я не дарэмна назваў вас вядзьмаркай. Дык вы і чараўніцтвам, прываротным зеллем займаецеся?» — «Не, толькі для лекаў гэтыя зёлкі. Мне маці іх сілу перадала, навучыла заварваць». — «А як жа завуць гэтую лекарку?» — «Настасся». Яна ўзяла кошык у руку, лёгка пайшла ўзбоч дарогі. А я стаяў, як укапаны: такую дзяўчыну я яшчэ не сустракаў!

Хто ведае, можа, тыя загартушкі і загарнулі маю душу думкамі аб ёй, такой адзінай, такой непаўторнай...

Я сядзеў і, здаецца, адчуваў пах накеці бэзу, калі мы першы раз пацалаваліся. І маё нечаканае: «Выходзь за мяне замуж!» І гэта — пасля першага пацалунка. Як зачаравала! І яна выйшла за мяне. Чатырнаццаць гадоў шчасця. Я ўночы дома і на працы ў лесе часта паўтараю: «Насця — шчасце, Насця — шчасце...»

* * *

Пасля аперацыі нешта ўва мне змянілася. Калі раней я быў валадаром прыроды, як называў мяне дзед-сусед, гаспадаром лесу, то цяпер я адчуў сябе маленькай часцінкай гэтага вялікага зялёнага царства. Быццам штосьці перамянілася ў розуме: не яно, гэтае зялёнае багацце, для мяне, а я, чалавек, для яго. Для яго павінен служыць, аберагаць, адчуваць у ім далікатную, ранімую прыроду. А яшчэ бачыць яго прыгажосць у кожным лісціку, у кожнай кроплі расы, у цянётах серабрыстых павуцінак... Я глядзеў цяпер на лес не як на будаўнічы матэрыял, на падпірышча замежных вінаграднікаў, а як на жывую істоту, у якой жывуць звяры і птушкі, раяцца пчолы, поўзаюць мурашы... Перад вачыма мройліва паўставала нябачная зверху сетка нітак-грыбніц, якая аблытала не толькі наш лес, але, пэўна, і ўвесь зямны шар. І ў гэтага царства ёсць, відаць, свае спрадвечныя законы, свае таямніцы, у якія мы часта, не думаючы, умешваемся, ломім, крышым, пляжым, разбураем...

Пасля аперацыі я стаў не толькі ранімым і балесным, але зусім па-іншаму зірнуў на свет. Можа, гэта часова, можа, гэта пройдзе? Я не ведаў. Хутчэй за ўсё, не. Бо гэтае пачуццё ахапіла ўсю маю істоту, запаланіла мой розум і роздум.

Вечарам, калі зайшло сонца і прыцемак пачаў ахутваць наваколле, мяне раптам нейкая неадольная сіла пацягнула ў блізкі лес, які пачынаўся за крайняй хатай вуліцы. Я ведаў, што трэба ісці спаць. Ды і Насця, набраўшы з калодзежа вядро вады, абвясціла заканчэнне дня:

— Ну што, на бакавую?

— Насцейка, я зараз. Пачакай мяне...

Я не мог перасіліць сябе. Ногі самі, здаецца, панеслі мяне да лесу. Першыя сасонкі, калючы ядловец... Нехта быццам шапнуў: «Скінь боты, здымі адзенне...» Я паддаўся гэтай магіі. Як у чырвоным тумане, я стаяў, голы, у сасняку і не ведаў, што са мной будзе. Не ведаў і не мог аказаць супраціву невядомай

сіле. Праз імгненне адчуў, што на ўсім маім целе расце поўсць, паўкалючая, ахопліваючы з ног да галавы. У суставах рук і ног затрашчалі косці, але не балюча. Я склаўся ў поясе, стаў каленямі на зямлю. Розум як бы разгарэўся, ператварыўся ў іскрынку, якая пачала аддаляцца, потым пагасла. Патухла і мая свядомасць. Цяпер я не ведаў: хто я, дзе я? І раптам іскрынка пачала прыбліжацца, успыхнула полымем, якое ўвайшло ў мяне, але не спапяліла, а ажывіла. Я стаў на ногі, на чатыры, не чалавечыя, а звярыныя. У нос рынуліся пахі лесу і траў. Вочы адмружыліся, і я ўбачыў усё вакол, як днём. Я выбег на дарогу, хутка памчаўся да цагельнага кар’ера. Хто я? Кім стаў? Нешта чалавечае ў свядомасці засталася. Але, як ні дзіўна, страху не было. Дабег да берага копанкі і зірнуў у ваду. З-за хмаркі выкацілася поўня. З люстэрка вады на мяне глядзеў велізарны... воўк. Гэта не я, а ён! І ўсё ж ён — гэта я! Штосьці штурхнула мяне: трэба бегчы, імчацца хутчэй! Куды, я не ведаў. Ногі неслі мяне каля знаёмых пералескаў, каля высокага жыта, праз поплаў, потым між арэшніку. Выскачыў каля Нёмана. Рака тут, падмываючы бераг, заломлівала ўбок, пакінуўшы вялікую старыцу. Каля кустоўя прайшоў за плынню і нюхам, а потым і па пахах адчуў: тут — людзі! Ціха пракраўся бліжэй і ўбачыў: каля слупа з электралініі звісала два правады, віжаста ляжалі на зямлі, а канцы іх былі апушчаны ў раку. Браканьеры! Забойцы! Ад току загіне не толькі вялікая рыба, але і малеча. Два мужыкі, пакурваючы, стаялі ніжэй каля берага. Пэўна ж, там нацягнута трыгубіца, каб аглушаная рыба не сплыла. Я разагнаўся і ў скачку з сілай лапамі піхнуў іх у ваду. І не стаў глядзець і чакаць, што будзе далей. Развярнуўся і пабег назад.

Адзенне і боты ляжалі каля куста. Я спыніўся перад імі, зірнуў на неба. Шарэла. Няўжо я пралятаў усю ноч? Раптам суставы затрашчалі, пачалі выпроставацца. Поўсць знікла. Галава з воўчай ператварылася ў чалавечую. Я хуценька адзеўся, нацягнуў боты і напраткі праз пляц пашыбаваў да хаты. Ішоў і дзіву даваўся: спаць зусім не хацелася.

Каля весніц, выціраючы хусцінкай заплаканыя вочы, стаяла гаротная Насця:

— І дзе ты ўсю ноч бадзяўся?

— Мілая мая, пайшлі, раскажу...

* * *

Насця не паверыла:

— Хоць і складна, але падманваеш. Такого быць не можа.

— Ты ж чула ці мо чытала, што некалі полацкі князь Усяслаў Чарадзеі мог ператварацца ў ваўкалака.

— Гэта легенды або казкі.

— Пойдзем вечарам са мной. Калі гэта паўторыцца, сама ўбачыш. Толькі дзецям не раскажвай.

Смачна паснедаўшы, перакінуў праз плячо сумку з важнаю ссабойкай і тэрмасам. Жонка ўмела дагадзіць мне рознымі простымі вясковымі прысмакамі. Але завараны травяны настой быў асабліва смачны.

— Ну, бывай, да вечара! — Насця абвіла маю шыю рукамі, пацалавала ў паголеную шчаку. — Толькі глядзі, не збытайся з якой-небудзь ваўчыцай!

«Рукі каханай жанчыны, якія абдымаюць мужчыну, гэта выратавальны круг, што кінуў яму лёс з неба», — думаў я, шыбуючы па лясной сцяжынцы між безразняку і сасонніку. Мае напарнікі-леснікі звычайна аб’язджалі свае кварталы на матацыклах. А мой пыліўся на задворку пад брызентам. Сяды-тады я заво-

дзіў яго, каб з'ездзіць на Нёман, паплаваць у прахалоднай вадзе, выкупацца да задавальнення душы, але свой лясны надзел, пазначаны невысокімі слупкамі з таблічкамі, я любіў абыходзіць нагамі. На матацыкле не заедзеш, а пяшком заўсёды зойдзеш у гушчарнякі, зазірнеш у заварожаную доўгую паласу безразняку, прабяжыш праз трапяткія асіннікі, дзе пасля дажджу могуць у любы дзень высыпаць чырвонагаловікі і баравікі. Толькі іх трэба прыпільнаваць, каб хутка не зачарвівелі. Насця адварыць іх, раскладзе па пакетах і замарозіць. Зімой яна будзе смажыць дранікі, але замест фаршу ўсярэдзіну пакладзе грыбную начинку. Сын з дачкой, уплятаючы іх, будуць паўтараць: «Смаку не аабрацца! Пальчыкі абліжаш!»

Я ішоў, любаваўся высознымі соснамі, глядзеў на разгалістыя маладыя дубкі: «Калі, праз колькі гадоў уздымуцца яны ўпоравень з высокімі соснамі, растаўсцюць да абхопу чатырох рук? Ды ці дажывуць, дастаяць да таго часу?»

Мой шлях перагарадзіла шырокая павучыная сетка, сатканая карункам па ўзоры сонца. Як жа лавец мух працягнуў цэнтральную павуціну між дзвюх сасонак метры на чатыры? Я ведаў, што павук, каб перабрацца з аднаго ствала на другі, чакае парыву ветрыку, які падхоплівае яго, пераносіць па паветры на другі бок. А падчас пералёту ён выпускае за сабой павуціну, прыклеівае да галінкі і памалу пускае ад яе серабрыстыя промнікі, пераплятаючы іх адсярэдзіны. Некалькі кропель расы завеслі на сярэдзіне сеткі, блікуючы ад сонца пералівістымі каменьчыкамі-фіянітамі. Некалі я абыякава прайшоў бы побач ці нават парваў бы, каб не збочваць. Але цяпер, пасля дзіўнага пераўтварэння, я, як заварожаны, стаяў і любаваўся гэтым незвычайным хараством. Праўду нехта сказаў, што самае лепшае і прыгожае нельга ўбачыць або дакрануцца рукамі. Яго можна адчуць толькі сэрцам.

У апошнім квартале, дзе была Барсукова гара, спалохаў ласіху з двума ляснятамі. Яны, убачыўшы мяне, з трэскам сіганулі ў невысокі асіннік. Гэта тут некалі пранеслася вайна. Зараслі мохам гнілыя паўабваленыя партызанскія бліндажы і зямлянкі. Гэта сюды некалі панадзіліся «чорныя капальнікі» ў пошуках зброі ці іншых рэліквій. Гэта адсюды пачынаўся мой боль па старэйшым брату.

* * *

Лес даваў не толькі ягады і грыбы, лекавыя травы і лістоту, але і сілу. Я адчуваў, як вяртаецца ў ногі і рукі пасля ляжання ў бальніцы маладзецкая магутнасць, нейкая хлапечая заліхвацкасць. Я яшчэ больш пачаў цаніць жыццё, бо яно — хто ведае, кароткае ці доўгае? — даецца раз. Магло тады забіць той сасной, аб'юшыць ці зрабіць калекам...

Насця прыйшла дахаты раней за мяне. Яна працавала на пошце. Як казаў дзед-сусед, кіравала ўсімі фінансавымі плынямі вёскі і ведала ўсе плёткі, што сцякаліся сюды з жаночых языкоў.

— Ці будзеш вячэраць?

— Буду. Трохі вымерхаўся пасля абходу, — я паставіў сумку каля печы, скінуў спячоўку, павесіў на крук. — А дзе ж дзеці?

— Як прыйшла — зрабілі ўрок. Паліна цяпер свае градкі поле, а Паўлік, відаць, з сябрамі мяч ганяе.

На сталае запаравала тушонка з мясам. На адным сподку прыцягальна вабілі марынаваныя зялёнкі, а на другім ляжалі кавалкі скумбрыі, пасоленай па нейкім сваім рэцэпце жонкі: з соллю, цукрам і прыправамі. Але самае смачнае чакала мяне ў канцы вячэры: завараная саладуха па-даўнейшаму. У розных мяс-

цовасцях яе называлі раўгеняй або куляшом. А тут, дома, я замочваў жыта, прарошчваў яго, пасля прасушваў і малоў зярняты з парасткамі на старых бацькоўскіх жорнах. Насця высыпала мліва ў вялікі чыгун, залівала яго варам, дабаўляла мёд і ставіла ў цёплую печ. Праз гадзіну не забывала дасыпаць туды нейкія травы. Смакавала час ад часу, пасля вілкамі выцягвала гаршчок, хуценька несла яго ў ванну з налітай сцюдзённай калодзежнай вадой. Саладуху, якая астыла, разлівала ў міскі, ставіла ў халадзільнік. Яна застывала, рабілася, як халоднае ці кісель. Магла Насця ўсыпаць у варыва чарніц або буякоў, брусніц ці журавін. Кожная ягада прыдавала адвару свой пах і смак.

— Дзякуй, Настасія! З пальчыкамі з’ясі я, — і ўстаў з-за стала. Сказана было хоць і няправільна па законах мовы, але затое ў рыфму.

— А ты, відаць, праўду сказаў мне ўчора. Жанчыны гаварылі, што двух рыбакоў «хуткая» забрала ў Ёлаве з берага Нёмана. Рыбу глушылі токам. Іх велізарны сабака скінуў у ваду. Забеліха, жонка аднаго з іх, расказала, што жывыя, але паралізаваныя. Цяпер ім рыбагляд штраф вялікі выпіша...

Прыбліжаўся вечар. Мяне пачало бударажыць і гнясці, быццам хваля нейкай трывогі нахлынула нечакана, паступова запаланяючы нутро, цягнучы да лесу. А ў галаву цюкала незразумелая думка: «Прыхапі з сабой што-небудзь вострае і колкае». Што вострае, што колкае? Нож, вілы ці іншы прадмет? Для чаго? Неспакой шырыўся ў маёй душы, усё мацней штурхаў у прыцемак. І я не мог аказаць ніякага супраціву гэтай невядомай сіле. Я раптам успомніў, што пад страхой гумна вісіць грэбень — востры і колкі. Ім даўно-даўно баба Фядора часала мяты лён, ачышчаючы яго ад кастрыцы. Я зняў гэтую калючку, падобную на расцягнутага вожыка, і пашыбаваў да падлеску. Ці ж мог я падумаць, што каля skleпа затаілася мая Насця і назірала за кожным маім рухам.

Хуценька скінуўшы адзенне, уклечыў на ігліцы і ператварыўся ў ваўка. Спалоху і здзіўлення, як учора, ужо не было. Заціснуўшы ікламі ў пашчы драўляную ручку з вострымі цвікамі, тут жа рвануў у лес, і не каля цагельнага кар’ера, а наўпрост, нібыта адразу ведаючы напрамак бегу.

Нагружаная бявеннем машына з уключанымі фарамі стаяла на лясной просецы майго самага далёкага квартала. Чатыры мужыкі загрузалі кузаў. Двух я пазнаў адразу: мае напарнікі, Зюсь і Лютавар. Гэта іх вясковыя мянушкі. Паразразаныя па чатыры метры сосны я павінен здаць у лесацэх на гэтым тыдні. Гэта мая работа, за што я і атрымліваю зарплату. А яны вырашылі загнаць гатовае гэтым дваім, якіх я не ведаў. Зладзеі! За хабар! Я пракраўся між кустоў з другога боку машыны, шыгнуў пад кузаў і паклаў жалезнага вожыка пад заднія колы. Адпоўз назад і вырашыў напалохаць сваіх кампаньёнаў па рабоце. Разагнаўся і ўзвіўся ў высокім скачку, ударыў у грудзі Літавара, дыхнуў ашчэранай пашчай у твар. Ён упаў, як анямеў, не загаласіў ад страху. Я рынуўся да Зюся і, не кусаючы, галавой садануў яму вышэй ад каленяў, у той орган, якім ён адрозніваўся ад жанчын. Пад енк збітага лесніка сігануў у цемру... Што з імі будзе заўтра, я ведаў.

Дабег да адзення, стомлена прылёг, замружыў вочы... Калі адкрыў іх, убачыў сябе адзетага, убачыў такім, якім быў днём.

* * *

Ранкам я расказаў Насці аб кражы маіх сасновых нарыхтовак, расказаў аб тым, як я, прыэварачень, напалохаў двух леснікоў. Яна паверыла, таму і абурэнне было жорсткім:

Мікола Ждановіч

*Куточак родны
ў сэрцы носім*

Вершы

Ждановіч Мікалай Мікалаевіч нарадзіўся 27 верасня 1957 года ў вёсцы Селішча Асіповіцкага раёна. Пасля школы і вайскавай службы працаваў вадзіцелем на заводзе аўтаагрэгатаў у Асіповічах. Закончыў філфак Мінскага педінстытута імя М. Горкага, факультэт журналістыкі Белдзяржуніверсітэта. Працаваў у нараўлянскай райгазеце «Прыпяцкая праўда», абласным выданні «Гомельская праўда», галоўным рэдактарам газеты «Добрушскі край», уласным карэспандэнтам газеты «Рэспубліка» па Гомельскай вобласці. Аўтар некалькіх зборнікаў паэзіі. Лаўрэат Нацыянальнай літаратурнай прэміі 2025 года і прэміі Гомельскага аблвыканкама імя Кірылы Тураўскага.

У парку

Мой сын малы глядзіць здзіўлёна,
Як, пакружыўшы спакваля,
Спадае ліст барвовы з клёна
І заціхае ля камя.
І ў той цікаўнасці малечай
Я адкрываю навіну:
Зямлю далоньмі дрэвы лечаць,
Каб дужаю была ўвясну.
Каб не палохалася сцюжы,
Заакіянскіх халадоў,
Жылі каб вечна тут у дружбе
Надзея, Вера і Любоў,
Каб не было жыццю разрыву
Ва ўсе наступныя часы:
З зярнятак — каласіла ніва,
З атожылкаў — раслі лясы.
Наш кожны крок ва ўсім наўкола
Хай варты будзе пахвалы...
Чарговы ліст ляціць да долу,
І — усміхаецца малы.

Эцюд

У кронах дрэў блукаюць сонца промні,
Там спяць птушыных песень адгалоскі.
Абняўшыся, бы сёстры, на ўлонні
Сакрэтначаюць юныя бярозкі.

Зінаіда Дудзюк

Тры
апабяданні

Дудзюк Зінаіда Іосіфаўна нарадзілася 29 сакавіка 1950 года ў вёсцы Слабодка Браслаўскага раёна. Скончыла Брэсцкі інжынерна-будаўнічы інстытут (1977) і Вышэйшыя літаратурныя курсы пры Літаратурным інстытуце імя А. М. Горкага ў Маскве (1993). Працавала інжынерам, журналістам, загадчыкам літаратурнай часткі драмтэатра. Аўтар больш чым пяцідзiesiąці кніг паэзіі і прозы. Лаўрэат Літаратурнай прэміі імя Уладзіміра Калеснікі за раман «Кола Сварога» (2008) і Нацыянальнай літаратурнай прэміі (2018).

Дыяменты над попелам

(Сюжэт, знойдзены ў Пампеях)

Раб Спурый прыбіраў стайню і ўстрывожана прыглядаўся да пары маладых коней, якія рваліся з прывязі, прагнучы волі. Дамінус¹ Марк тыдзень таму з жонкаю паехаў па нейкай пільнай патрэбе ў Рым і загадаў не выпускаць іх на пашу, бо яны яшчэ не былі дастаткова абвучаныя. Спурый коней разумеў і таксама прагнуў волі; народжаны рабыняй, ён сам стаў рабом, імя ягонае было, па сутнасці, мянушкай, якая азначала байструк, а калі больш далікатна, дык незаконнанароджаны. З глузду можна з'ехаць з гэтай мянушкай, хіба на рабоў распаўсюджваюцца нейкія законы? Гаспадар для яго — улада, закон і суд адначасова, захоча — заб'е, захоча — адорыць літасцямі, хаця ніякіх дарункаў ад Марка, мабыць, да смерці не дачакацца. Калі Спурый думаў пра смерць, яму здавалася, што яна недзе далёка-далёка. Ягоная маці пражыла трыццаць сем гадоў, гэта даволі шмат, яна аказалася старэйшая на пару гадоў за самога дамінуса.

Згадваючы маці, якую вельмі любіў, Спурый сеў у цяньку каля стайні, дзе трохі гуляў ветрык з мора, выцер успацелы лоб, заплюшчыў вочы, даючы сабе спачын, але тут жа пачуў побач голас служанкі Фартунаты:

— Спурый, трэба твая дапамога.

Хлопец незадаволена расплюшчыў вочы, спытаў:

— Што здарылася?

— Трэба адкаркаваць амфару з віном.

— Ужо з самага ранку ўзяліся віно піць? Няма на вас дамінуса!

— Гэта Феліца загадала! Віно, якое было, ахвяравалі сёння багам.

— Хіба яна ўжо прачнулася? — здзівіўся Спурый.

¹ Дамінус — багаты рымлянін, уладальнік вілы, якая знаходзілася недалёка ад Рыма.

— Вядомая рэч, бацькоў няма дома, дык яна прычапурылася і рвецца да свайго гладыятара. А тут раптам аказалася, што з акведука вада не прыйшла. Людзі кажуць, што на Везувіі перасохлі крыніцы і калодзежы. Нам, каб натаціць смагу, вады засталася вельмі мала, хопіць толькі, каб разбавіць віно.

— Я і неразведзенага магу напіцца...

— Дзіва што, неразведзенае — хмельнае... Такое мужчыны любяць, але ж ты яшчэ падшпарак! Чаго рассеўся, пайшлі, Феліца будзе злаваць!

— Як працаваць, дык я дарослы, а віно піць — падшпарак?

— Годзе капрызіць...

Спурый нетаропка падняўся і патупаў услед за служанкаю ў склеп, што месціўся пад домусам¹. Тут было прахалодна і прыемна. Удоўж сцяны стаялі вялізныя, у чалавечы рост, амфары з віном, алеем, магчыма, з салёнаю рыбаю ці яшчэ невядома з чым. На кожнай амфары быў надпіс, але Спурый чытаць не ўмеў, таму спытаў у Фартунаты:

— Якую будзем разбіваць?

— Вось гэтую, тут надпіс сцёрся, віно старое, мо і за цябе старэйшае...

— А за цябе?

— Я дарослая ўжо! Мяне ўжо сватаюць...

— А я цябе зараз палюблю, — з блазнаватай усмешкай прамовіў Спурый, растапырыў рукі і кінуўся абдымаць Фартунату.

Дзяўчына завершчала так, што раб спалохаўся, каб не наклікаць на сябе гнеў гаспадаровай дачкі Феліцы, жорсткай і свавольнай, адышоў убок, агледзеў паліцу, убачыў малаток, узяў яго і яшчэ раз спытаў:

— Дык якую?

— Гэтую, — паказала рукой на вялікую амфару Фартуната. — Глядзі, якая прыгожая, з ручкамі на шыі, нават шкада разбіваць. Мо паспрабуеш адкаркаваць?

— Спрабаваў аднойчы, паўдня страціў, пакуль смалу адкалупаў, а выбіць драўляны корак так і не здолеў, дамінус загадаў біць малатком.

— У такім разе бі!

Спурый разы два пастукаў па шыі амфары, а пасля трэці раз што ёсць моцы грывнуў малатком, ажно служанка ўскрыкнула ад нечаканасці, але як удыхнула моцны і застаялы пах віна, чмыхнула носам і задаволена пахваліла раба:

— Малайчына, чыста збіў, аскепкаў мала адкрышылася. Дапамажы мне адліць у малую амфару, панясу наверх, там Феліца ўжо, напэўна, на вушах стаіць ад злосці.

Раб нахіліў вялікую амфару, і віно палілося ў малую пасудзіну, горла якой служанка папярэдне заслала анучкай, каб працадзіць.

— Дай напіцца, — папрасіў ён.

Фартуната не пярэчыла, дазволіла Спурью напіцца ўволю прыемнага напою, як здалося яму, нават салодкага. Спачатку адчуў, як ад віна запякло ў страўніку, а пасля ногі зрабіліся цяжкія.

— Годзе ўжо! Прысмактаўся! П'яны будзеш, яшчэ якой шкоды наробіш, — спыніла яго служанка, падняла амфару і пашыбавала са склепа.

Спурый паплёўся на стайню — там была ягоная служба і закуток, дзе ён спаў на сене, туды ж Фартуната прыносіла яму аб'едкі з гаспадарскага стала. Цяпер, калі гаспадароў не было дома, можна было не асабліва высільвацца, таму падаўся на сваю лежню. Другога конюха і дваіх слуг (мужыка і бабу) гаспадары забралі з сабою. Мінуў тыдзень, як яны паехалі, напэўна, ужо ў Рыме,

¹ Домус — будынак вiлы

і міжволі падумалася: няхай бы даўжэй там затрымаліся, без іх жывеш — і жыць хочацца.

Ад віна абуджалася ў Спурыя фантазія, і ён пачынаў уяўляць, як аднойчы ўцячэ ад дамінуса куды-небудзь далёка, напрыклад, у Рым, згубіцца, як іголка ў сене, сярод мноства людзей вялікага горада, выдасць сябе за вольнага чалавека і будзе жыць, як таго паждае ягоная душа. Праўда, для таго трэба было мець хоць трохі грошай на першы абыходак, каб купіць прыстойнае адзенне і неяк харчавацца. Потым можна было наняцца на працу і зарабляць сабе на жыццё. Спурый згадалася паданне пра тое, што аднойчы выкінула мора на бераг куфэрак з золатам, і нейкі раб-рыбак знайшоў той скарб, адразу разбагацеў і адкупіўся ў гаспадара. «Шанцуе некаторым! — падумаў ён з зайздрасцю. — Эх, каб здабыць грошай, можна было б цалкам змяніць жыццё. Але найперш вызваліў бы Юнону з лупанарыя¹. Вельмі ж прыгожая дзяўчына! Як уяўлю, што ўсялякі можа купіць яе, ажно разрываецца сэрца ад рэўнасці і злосці, здаецца, падушыў бы ўсіх гэтых разбэшчаных сабак...»

Зямля пад сенам раптам здрыганулася, і здалёку ад гары пачуўся працяглы стогн, быццам з тартара адгукаліся людзі, асуджаныя на пакуты. Пазаўчора таксама некалькі было такіх штуршкоў. Стары Рамза, раб з суседняга домуса, казаў, што зноў аб'явіліся гіганты, трасуць зямлю хадою. Гэтак ужо было летаў сямнаццаць таму, калі Спурый яшчэ і на свеце не было, дык тады кожны будынак быў парушаны, невядома, што цяпер давядзецца чакаць.

— А ці бачыў хто з людзей тых гігантаў? — спытаў хлопец у старога.

— Не бачылі, таму і пашанцавала людзям. Каб гіганты прыйшлі сюды, дык каменя на камені не пакінулі б, не засталася нікога і нічога. У даўніну Геркулес перамог гігантаў і заснаваў горад Геркуланум, што тут непадалёку. Але ж цяпер Геркулес, як усе багі, жыве на Алімпе, і няма яму клопату да простых людзей, таму гіганты і швэндаюцца па зямлі, не даюць нам спакою.

— А раптам яны прыйдуць да нас?

— Тады загінем. Малі багоў, каб гэтага не здырылася, — адказаў Рамза і патупаў да свайго домуса, бадай, яму пашанцавала больш: ягоны гаспадар быў хворы, ніколі не выпаўзаў з кубікула² і не мог адсочваць адлучкі раба.

Рамза быў вельмі стары, меў добрую паўсотню гадоў. Спурый марыў пражыць столькі ж, аднак яго смяшыла імя, а дакладней, мянушка раба, якая азначала шырокія ступакі, але старому гэта не замінала добра пачувацца. Рамза быў гаваркі, з кожным чалавекам знаходзіў тэму, пра што пагутарыць, і не лічыў за прыніжэнне зняць шапку перад кожным сустрэчным. Складалася ўражанне, што ўсе яго любяць, нягледзячы на тое, што быў ён усяго толькі раб.

Зямля зноў калыхнулася пад бокам Спурый, пачуўся пагрозны гул. Хлопец падняўся і выглянуў са стайні, заўважыў, як Феліца выпырхнула з дамоўкі і паддалася да гладыятара. «Цяпер там праседзіць да вечара, ёй воля без бацькоў, а мне — без гаспадароў, — задаволена падумаў раб. — Цяпер можна і да Фартунаты ў пакой зазірнуць, калі не прагоніць». Ён ведаў, што гэтая служанка не надта клапаціцца пра цнатлівасць, запасаецца песарыямі³, каб не цяжараць, мабыць, і Феліцу гэтай мудрасці навучыла. «Ох, дабегаецца гэтая каза да дрэннага канца, — злосна падумаў Спурый пра Феліцу, якому гаспадарова дачка

¹ Лупанарый — публічны дом у старажытным Рыме (назва паходзіць ад слова «лупа», што азначае «ваўчыца», а ваўчыцамі называлі ў той час прадажных жанчын).

² Кубікул — адпачывальня.

³ Песарыі — супрацьзачаткавыя сродкі, якія рабіліся на аснове воўны, змочанай у віне, алеі, мёдзе і смале.

таксама падабалася, але для яе ён быў толькі раб, як бескарысная рэч, якую яна проста не заўважала. — Ат, не прападзе, аддадуць замуж за састарэлага багацея, той яшчэ і рады будзе, калі народзіцца дзіця».

Усе на віле, акрамя бацькоў, ведалі, што Феліца сустракаецца з гладыятарам Барсам. Слугі стараліся дапамагчы дзяўчыне пабачыцца з каханым пад выглядам таго, што ідуць з ёю на прагулянку, вялі яе да хлопца, а пасля самі ж вартавалі іх, каб ніхто не парушыў спатканне. Гэты гладыятар быў з вольна-народжаных, па уласным жаданні выбраў такі занятак, лічыўся заслужаным, бо выжыў у мностве баёў, заўсёды выходзіў пераможцам, апошнім часам асабліва лічыўся ўлюбёнкам публікі, а таму меў грошы і магчымасць вольна хадзіць па горадзе, наведваць тэрмаполы, дзе прадавалі гарачыя напоі і віно, а таксама не мінаў лупанарыі, што асабліва хвалявала і раздражняла закаханую Феліцу, таму яна выкарыстоўвала ўсялякую магчымасць, толькі б пабыць побач з Барсам.

Спурый, выйшаўшы з канюшні, зірнуў на Везувій. Гара, што была акрыта рознакаляровымі палоскамі сялянскіх палеткаў і ўзвышалася за горадам, раптам на ягоных вачах узарвалася з аглушальным грукатам і над ёю ўзняўся высачэнны белы слуп, над якім утварылася шэрае воблака ў форме грыба.

«Можа, гэта і ёсць адзін з тых гігантаў? — са страхам прамільгнула думка ў хлопца, але белы слуп не меў ні галавы, ні рук, толькі трымаўся на адной непамерна вялікай назе. — Не, гэта з гары вырвалася нешта жудаснае...»

Да конюха прыбегла Фартуната з кошыкам у руках, спалохана спытала:

— Што гэта дзеецца?

— Адкуль мне ведаць, сама бачыш што, — паціснуў плячыма хлопец.

— Я прынесла табе пясці, сухары і салёная рыба, сёння іншай ежы не будзе, няма вады. Захочаш піць — ідзі ў склеп па віно. Думаю, гаспадары даруюць гэтае самавольства, не паміраць жа нам ад смагі, вартуючы іхняе дабро.

— Лічы, што ты гэтага не казалася, а я не чуў, — насцярожана папярэдзіў Спурый, ведаючы, што за ўсялякае свавольства можна і з жыццём развітацца, бо раб — не чалавек, сабаку гаспадары больш шкадуюць, чым раба.

— Я пабегла хавацца, так паскудна смярдзіць серай, быццам у тартар трапіла, — паморшчылася дзяўчына, аддала кошык хлопцу і пашыбавала хавацца ў домус.

Спурый, звыклы на канюшні да не самых прыемных пахаў, не звяртаючы ўвагі на пах серы, падаўся на сваю лежню, дзе добра наладаваўся. А калі захацеў піць, дык пайшоў у склеп, каб наталіцца віном. Здзівіўся вельмі, што на дварэ зямля была ўслана нечым белым, быццам выпаў снег, але пры гэтым паветра разагрэлася, як у печы. Пацёр у пальцах белае рэчыва і здагадаўся, што гэта попел з той хмары, што вісела над гарою.

У склепе ён заспеў Фартунату, спытаў:

— І цябе смага даймае?

— Не ведаю, куды схавацца ад гарачыні. Людзі казалі, што нават у моры вада стала, бы кіпень. Давядзецца піць віно неразведзенае.

— Мне такое нават больш падабаецца, — заўважыў Спурый.

У гэты час сцены захісталіся, падлога пайшла з-пад ног, і хлопец зваліўся на дол, а Фартуната адляцела ў іншы куток, закрычала ад страху і болю, мусіць, моцна выцялася галавою аб сцяну. Амфары паваліліся, з разбітых палілося віно.

— Ай! Ай! — закрычала служанка.

— Што з табою? — спытаў раб.

— Трэба выбірацца адсюль, бо заваліць, заб'е насмерць.

Ніна Літвінка

*Адкрый
сваё сэрца*

Вершы

ПАЭЗІЯ

Літвінка Ніна Сяргеёўна нарадзілася 4 верасня 1990 года ў Маладзечне. Скончыла Інстытут журналістыкі Беларускага дзяржаўнага ўніверсітэта. З 2012 па 2019 год працавала спецыяльным карэспандэнтам у газеце «Звязда» і асвятляла тэмы гісторыка-культурнай спадчыны. Цяпер працуе ў Нацыянальнай бібліятэцы Беларусі, дзе з'яўляецца бальным арганізатарам. Аўтар кнігі прозы «Каханні».

Каляднае

Зімовыя цені на вуліцы гулкай.
Ні людз, ні шуму — іду на прагулку.
Наш горад прыбраны — я зачаравана!
Тут лялькі глядзяць скрозь вітрыны-экраны.

Салодкіх цукерак я маю кішэню.
Мне неба сняжынак адсыпала жменю.
Гараць ліхтары, нібы вочы каханых,
І я іх настроюю зусім апантана!..

Набраць мандарынаў — карзіну ці болей.
І кошык разынак — мо будзе даволі?
Набуду ялінку, пастаўлю я ў хаце.
Пах хвоі і мёду — так соладка, браце.

Ёсць розныя цуды — іх знойдзеш без меры —
Вось нехта паклаў падарунак пад дзверы,
Вось нехта, праблеме чужой даўшы рады,
Спакойна ідзе, як заўсёды, дахаты.

Тут хтосьці чужыя суцішвае слёзы,
Вясну абяцае з галінкай мімозы.
Тут добры і моцны — слабому падтрымка —
Руку падае ён таму, каму зыбка.

Шчаслівыя людзі — і ззяюць іх твары.
Са схованак цесных дасталі ўсе мары.
На спінах дрыготкіх зноў выраслі крылы.
Ёсць добрыя планы — і год будзе мілы.

Хрыстос нарадзіўся — і тое не казка.
 Прычына ўсяму — гэта Божая ласка.
 Прабачаны людзі — пасланы ім Збаўца.
 Памочнік, Дарадчык — і душ нашых Знаўца.

Прымі гэты дар і адкрыў сваё сэрца.
 Няхай Божы Сын адшукае ў ім месца.
 Бог побач, цябе за руку Ён трымае.
 А вось і анёл твой — на скрыпцы іграе.

Снежная каралева

Снежная каралева,
 Лепш стаць табе Папялушкай,
 Чым застацца так,
 Недасяжна-халоднай.
 Аскепак люстэрка Кая
 Дастала з сэрца,
 Распавілася,
 Затрымцела.
 Па вясне,
 З талай вадой,
 Ты зацвіцеш
 Пралескамі.

Ледзяная

Жанчына з белымі валасамі,
 што выпесціла ў душы Снежную Каралеву,
 пасадзіла мяне насупраць — піць віно на брудэршафт.
 І толькі выразны пах крыві, што ішоў ад віна,
 спыняў мяне, каб не падняць келіх.

«Мы выгадуем з цябе добрую дзяўчынку,
 паслухмяную дзяўчынку.
 Праўда, стаўкі ў нас невысокія», —
 чулася мне між радкоў.

Я многаму ў цябе навучылася, Снежная Каралева,
 напрыклад, што, гандлюючыся,
 трэба пакідаць апошняе слова за сабой
 і што прамоўленаму з чужых вуснаў
 не заўсёды можна верыць,
 на жаль.

Я слухала вершы твае,
 жанчына з белымі валасамі,
 Яны зачароўвалі мяне нечуванай красой.
 За тое што не паверыла ўласнай прыгажосці,
 ты стала Ледзяной.

Паліна Корнева

*Снег
і попел*

Апавяданне-
споведзь

Корнева Паліна Дзянісаўна нарадзілася 9 лістапада 2004 года ў Барысаве. Скончыла беларускамоўную гімназію № 2 г. Барысава. Цяпер студэнтка лячэбнага факультэта Беларускага дзяржаўнага медыцынскага ўніверсітэта. Друкавалася ў часопісе «Малодосць», калектыўным зборніку «Цень зоркі». Лаўрэат Рэспубліканскага літаратурнага конкурсу студэнтаў і школьнікаў «БрамаМар», дыпламант Рэспубліканскага конкурсу даследчых работ па беларускай мове і літаратуры, пераможца Рэспубліканскага літаратурнага конкурсу «Залотое перо-2024». Аўтар кнігі «Я еду на хуткім цягніку».

І калі ёсць порах, дай і агню...
Вось так...

Віктар Цой

— Вось ужо амаль тыдзень мне без перапынку сніцца маці, — асіплы голас камандзіра быў ледзь чутны. — Да мяне ноччу шмат хто прыходзіць... наогул, але мама — кожны раз. Яна памерла дваццаць гадоў таму, я тады яшчэ быў зусім малады. Пачынаў сваю службу ў атрадзе, мяне кідалі з камандзіроўкі ў камандзіроўку... У самыя розныя куткі Беларусі. Жыццё ваеннага вельмі неспакойнае: не важна, хто ты, сяржант ці палкоўнік, — усюды сербанеш. Я быў у Магілёўскай вобласці на вучэннях, калі яна злягла з хваробай — ахопны інсульт. Мне дазволілі выехаць толькі праз тыдзень. Я быў адзіны сын у яе... Нават не так... — Мужчына спыніўся, каб хоць трохі суняць неспакойнае дыханне: праз дыхавіцу яму было цяжка гаварыць. Я увесь час назірала за жыццёва важнымі паказчыкамі яго арганізма, што пісаліся на экране побач. Пульс за дзевяноста — шмат, асабліва для постынфарктнага пацыента. — Нават не так. Я быў адзіным у яе ва ўсім свеце. Бацьку я ніколі не бачыў. Мама ўвесь час мною жыла. Плакала, калі я сказаў, кім хачу стаць. Плакала, калі я прыязджаў. Плакала, калі праводзіла. Ну, вядома, як мы ставімся да бацькоў: што стары, што малы. Табе, маладому, увесь свет адкрыты. Усё нясёмся кудысьці, бо малодосць даруе. На тое яна і малодосць, каб быць дурным, жыць, як жывецца. Ну ты і жывеш, не разумеючы, што для маці ты і ёсць увесь свет... Памятаю, мне толькі споўнілася дваццаць тры, мяне нарэшце прынялі ў атрад, і я, шчаслівы, збіраўся ў Мінск. Мама праводзіла мяне на электрычку. Я з ёй развітваюся, а яна ўхапілася ў мой бушлат і плача — вядома, шэсцьдзясят гадоў чалавеку. Потым, як ужо сеў, гляджу на яе праз акенца, а яна мне белай хустачкай махае. І раптам — «Сынку, сынку! Агуркі ж забыўся!» Здавалася, яшчэ секунда — і мама пабяжыць за вагонам, каб аддаць мне гэтыя агуркі. На яе твары такая разгубленасць адбілася, нібы яна мяне на галодную смерць выракла... — Яго светлыя вочы ўвесь час глядзелі ў адну кропку на столі, нібыта

мужчына занавя перажываў усё тое, пра што расказваў. — Я дамоў за год мо разы два прыехаў. А на трэці мы сустрэліся ўжо ў раённай бальніцы. Пакуль мяне не было, яе даглядала стрыечная сястра. Гэта яна паведаміла мне пра маму. Інакш бы да мяне ў хуткім часе прыйшло пасведчанне... Пасля свайго прыступу маці ні разу не ўстала з ложка... Памятаю, як не адыходзіў ад яе ўсе апошнія тры дні... Ведаеш, я тады адчуў сябе вельмі маленькім. Мне хацелася заплакаць у яе ў нагах, як у дзяцінстве, калі вельмі балюча напароўся на цвік ступнёй. Мы тады таксама разам ляжалі ў бальніцы, яна не выпускала мяне з рук. Так і я ў апошнія дні вельмі баяўся, што вось зараз я адпушчу яе далонь, а яна раптам стане халоднай...

У аднамясцовай палаце было цёмна. Прыглушанае святло лямпы павуцінай лягло на столь. Яго слабыя адбіткі асвятлялі блакітныя вочы майго першага пацыента. Кажуць, што вочы — люстэрка душы. Але вочы гэтага чалавека былі не проста паверхняй, за якой нешта хавалася. Завалкнёныя смугой і болем, напузаплюшчаныя, яны нібыта самі хацелі гаварыць, перш чым перастаць бачыць свет назаўсёды.

Ён трапіў да нас у аддзяленне ноччу ў вельмі цяжкім стане. На змене з медсёстраў былі я і яшчэ дзве маладыя дзяўчыны пасля медкаледжа. Інфаркт міякарда — звычайны дыягназ для 2-й кардыялогіі, таму я вельмі здзівілася, калі да нас у аддзяленне прыбеглі ўрачы з дзвюх суседніх. Адразу ж папрасілі падрыхтаваць асобную палату, мяне пасадзілі афармляць дакументы. Потым мне стала зразумела, чым выкліканы такія ажыятаж: гэты пацыент быў палкоўнік спецыяльнага ваеннага падраздзялення. Вядома, збегліся паглядзець усе лепшыя спецыялісты. Выпадак быў вельмі запушчаны, таму весці яго ўзяліся два загадчыкі кардыялогіі. Я ж, студэнтка трэцяга курса меда, аказалася побач ну зусім выпадкова — проста паглядзець. Калі ты студэнт-медык, табе даводзіцца саваць свой нос ва ўсё. Паб'юць — нічога страшнага, затое згледзіш. Іншы раз нават пахваляць за энтузіязм: во, малайчына якая, стараецца. Але часцей за ўсё на цябе ніхто не звяртае ўвагі, і ты проста ціхенька назіраеш збоку. Дзякуючы сваёй непамернай цікаўнасці, на трэцім курсе я ўжо ўмела выконваць ін'екцыі, ставіць кропельніцы, накладці самае простае скурнае шво. Пры кожным зручным выпадку я з'яўлялася ўсюды, нават там, дзе не чакалі, каб толькі паглядзець на працу ўрача. Гэты асаблівы інфаркт міякарда не стаў выключэннем. У хуткім часе я кінула за паўняць дакументы і сунулася ў самую мітусню напрыканцы калідора — там размяшчалася палата, у якую паклалі камандзіра.

Спачатку нічога асаблівага не адбывалася. Загадчык кафедры Дзмітрый Леапольдавіч распытваў пацыента пра яго прыступ і ўсё тое, што яму папярэднічала. Мне адразу падаўся дзіўным знешні выгляд чалавека — ён зусім не адпавядаў абліччу сардэчніка. Мужчына сярэдніх гадоў, нягледзячы на слабасць і амаль блакітную бледнасць, выглядаў магутным атлетам. Нельга было не заўважыць моцныя рукі і ногі, на якіх зроду не было ацёкаў. На сухім твары рэзка выступала ніжняя сківіца, акрэсліваліся выразныя скулы, і нават кожная зморшчына нібыта была на «адпаведным» месцы. Ён выглядаў хворым, але настолькі спакойным і абьякавым, нібыта яго разбудзілі сярод ночы па зусім не вартай увагі прычыне. Яго голас гучаў ціха, размерана. Я нават перастала слухаць і ўпала ў свае асабістыя разважанні, як раптам ён сціх. Паветра разрэзаў на кавалкі трывожны сігнал апарата.

Нельга перадаць словамі, што з табой адбываецца, калі ты бачыш прамую лінію на маніторы. Гэта жах разам з непаразуменнем і жаданнем збегчы ку-

ды-небудзь далёка-далёка. Некалькі секунд мне спатрэбілася, каб зразумець, чаму раптам усе забегалі. «Спынілася...» — мільганула ў маёй галаве.

— Дэфібрылятар! — гучна скамандваў Дзмітрый Леапольдавіч, але медсястра аказалася з прыборам ля ложка нават раней. Яшчэ адна ўжо набірала адрэналін у шпрыц. Не вельмі спрытны інтэрн ніяк не мог распакаваць спецыяльны набор для вентыляцыі лёгкіх, і другі ўрач з лаянкай вырваў у яго з рук прыстасаванне.

— Усім адысці. Разрад!

Грудная клетка пацыента ўскінулася, потым прагнулася пад моцнымі рукамі рук Дзмітрыя Леапольдавіча. Я, нібы зачараваная, сама не заўважыла, як падышла бліжэй да ложка. Вось ён, знаёмы амаль што не з першага курса алгарытм, які дапамагае ўтрымаць жыццё чалавека. Як урачы, мы маем каля паўгадзіны на рэанімацыю. Паспяховы разрад, з'яўленне зубчыкаў на ЭКГ — так выглядае другое нараджэнне. І калі яно не ўпісваецца ў вузенькія межы трыццаці хвілін, мы канстатуем біялагічную смерць нават пры наяўнасці сардэчнага рытму. Я напружана лічыла час: трыццаць націсканняў — на маніторы нічога, яшчэ трыццаць націсканняў — нічога.

— Сатурацыя нізкая. Трэба інтубацыя. Дзе там гэты анестэзіёлаг? — голас загадчыка гучаў нервова.

— Вунь, — другі ўрач незадаволена кіўнуў на інтэрна-анестэзіёлага, які глядзеў на яго бязглуздымі спалоханымі вачыма. Зразумела, што тэхніку дадзенай працэдуры ён адпрацоўваў, відавочна, на муляжы. Маладая збянтэжаная медсястра не ведала, каму са спецыялістаў падаць набор для інтубацыі. Тым часам рытм усё не з'яўляўся.

— Панабіраюць нягеглых! — гаркнуў Дзмітрый Леапольдавіч. З яго высокага лба градам ліўся пот. — Усіх выставіць да чортавай мамкі!

Самая дарослая з медсёстраў пачала выштурхоўваць моладзь. Наш адзіны інтэрн з радасцю вылецеў з палаты першым. Я зрабіла выгляд, нібы дадзены загад мяне не тычыцца. Тым часам у гартань пацыента ўжо ўставілі трубку і правялі ў яе газавую сумесь. Яшчэ адна доза адрэналіну. Яшчэ трыццаць націсканняў, і — цуд! — прамая лінія знікла. Замест яе з'явіліся доўгачаканыя зубчыкі. На імгненне час нібыта спыніўся. Урачы напружана ўглядаліся ў манітор. Медсястра трымала шпрыцы нагатове. Тут кожная секунда мела асаблівае значэнне.

— Каб толькі зноў не сарваўся. Што вельмі верагодна. — Дзмітрый Леанідавіч правёў рукой па спатнелай лысіне. Усе выдыхнулі з палёгкай. — Прыстаўце да яго медсястру, каб сачыла. Калі што якое — клікаць мяне неадкладна. — Раптам я адчула на сабе ягоны шурпаты позірк. — А вы хто такая?

Машынальна я зрабіла крок назад. Сэрца гучна закалацілася. Па маім разгубленым знешнім выглядзе можна было шмат што зразумець, але загадчык, раззлаваны агульнай сітуацыяй, не адступаў:

— Вы мяне чуеце наогул? Што вы тут робіце?

Патроху да мяне вярнулася здольнасць гаварыць:

— Я толькі глядзела... Прабачце.

— Скажаў жа: усіх — прэч! — Мужчына не зводзіў з мяне строгах вачэй. — Буду чакаць вас у сваім кабінцеце.

Разам з гэтымі словамі ён павярнуўся і хутка зашпацыраваў у другі канец калідора. Старшая медсястра зірнула на мяне з асуджэннем. Урач, што прыйшоў з другога аддзялення, запісваў дозы ўведзеных лекаў у спецыяльны журнал.

Я выйшла з палаты з поўным адчуваннем таго, што зараз страчу прытомнасць. «Буду чакаць вас у кабінцеце», — гучала ў маёй галаве. Ніколі ў сваім

жыцці я не нарывалася на канфлікты з кіраўніком. Я ж нікому не перашкаджала, а проста назірала збоку. Што ў гэтым такога? Яны павінны мяне вучыць, а не выганяць, як неразумнае кацяня. Да горла падкаціла крыўда. Хацелася набраць маме, паплакаць ёй у слухаўку, а потым адразу звольніцца. Я адчувала сябе самым дурным і маленькім чалавекам у свеце. «Зараз звольняць з ганебным запісам — уся кар’ера. А яшчэ медсястра гэтая! Ужо забылася, як я з ёй начнымі мянялася!»

Пакуль спускалася па прыступках на другі паверх, прыдумала тысячу і адну прычын, чаму тут няма маёй віны. Я ўяўляла, як смела буду трымацца перад загадчыкам: вазьму і скажу, што ён не мае рацыі. Але перад дзвярамі яго кабінета ногі зноў сталі папяровымі. Я слаба пагрукала ў надзеі, што ён не пачуе. Аднак цуд не адбыўся.

Шчыра кажучы, Дзмітрый Леапольдавіч быў не самым прыемным чалавекам для размовы, тым больш асабістай. Дагэтуль мне ніколі не даводзілася перакінуцца з ім нават словам, але ў калектыве пра яго адгукаліся як пра чалавека замкнёнага, строгага, са сваімі паняткамі. Нярэдка я бачыла, як ён адчытваў якога-небудзь нядбайнага студэнта, варта ім было толькі адысціся ад ложка пацыента. Чула, быццам бы ён у разводзе з жонкай, дзяцей няма, таму амаль увесь час знаходзіцца ў сваім аддзяленні. Будучы выкладчыкам на адной з кафедраў, Дзмітрый Леапольдавіч ніколі не браўся чытаць лекцыі і стараўся не паказвацца ва ўніверсітэце лішні раз. Жартавалі, што ў яго толькі адна кашуля, бо ён хадзіў выключна ў белых кашулях са старанна напрасаваным каўняром.

Я сядзела насупраць гэтага дзіўнага чалавека, які корпаўся ў нейкіх папках і не звяртаў на мяне ўвагі. У яго квадратным кабінэціку было няўтульна. Пафарбаваныя ў шэры колер сцены наязджалі на мяне адусюль. Я звярнула ўвагу на вялікую колькасць кактусаў на падаконніку — усё ж не хлусілі пра незвычайную любоў загадчыка да калючак. Нарэшце Дзмітрый Леапольдавіч зірнуў на мяне вышэй ад шкельцаў квадратных акулераў, ссунутых на нос.

— Хто дазволіў вам знаходзіцца ў палаце, Галіна Дзмітрыеўна? — пытанне рытарычнае, безумоўна.

— Ніхто.

— Можа, вас нехта запрасіў?

— Ніхто не запрашаў. Але паколькі я працую медсястрой, я падумала, што магу там знаходзіцца.

— Так, можаце. Але я папрасіў вас выйсці на правах старэйшага.

Я маўчала. Загадчык працягнуў перабіраць паперы. Зразумела, што сэнсу апраўдвацца мне не было, бо ў яго галаве ўсталявалася свая праўда, якую не перамагчы нейкаму там студэнту.

— Вось вам папера, ручка. Пішыце тлумачальную запіску на маё імя. І каб больш такога непаслушэнства я не бачыў.

Я глядзела на яго бліскучую лысіну, на стос папак, якія яму нават за ўсю гэтую ноч не перабраць. Глядзела на трывалыя, але даволі маршчыністыя рукі, вялікія мяшкі пад вачыма. Цікава, наколькі ён усё ж такі няшчасны?..

— Скажыце, вы былі іншым студэнтам? — нечакана нават для самой сябе выпаліла я.

— У сэнсе?

— У сэнсе... вы ніколі не імкнуліся ведаць больш за ўсіх, бачыць і ўмець больш за ўсіх?

— Імкнуўся. Але я з вялікай павагай ставіўся да старэйшых і баяўся іх гневу. — Голас загадчыка гучаў усё гэтак жа роўна, неэмацыянальна.

— Я выклікала ваш гнеў?

— Не. Вы выклікалі маё абурэнне.

Я з паказной акуратнасцю паклала каля яго запіску з апраўданнем. Ува мне ўсё кіпела.

— Вы ўпэўненыя, што ў тым мая віна, а не праблема з рытмам пацыента? Дзмітрый Леапольдавіч адарваўся ад сваіх папак.

— Які вы курс?

— Трэці. — Раптам страх знік, і я прама глядзела ў яго маленькія стомленыя вочы.

— На трэцім працуеце медсястрой. Цікава.

— Алена Мікалаеўна парэкамендавала вам мяне, таму што я сапраўды нешта ўжо ўмею.

— Ого, нават «нешта»... — На твары загадчыка праслізнула кплівая ўсмешка. — Вы лічыце, што ведаеце больш за сваіх сакурснікаў. Менавіта таму выршылі, што вам усё можна?

— Я так не вырашыла. Проста мне было цікава. Дагэтуль я ніколі не бачыла дэфібрыляцыю, а тут такі выпадак.

Загадчык зняў акулера і пачаў масіраваць пераносіцу. Мабыць, ён пакутаваў ад галаўнога болю, прычым даволі доўгі час.

— Вось чаму я не люблю студэнтаў. — У яго голасе чулася нешта накшталт прыкрасці. — Для вас гэта «проста цікава». Вы не разумееце ўсёй адказнасці, якая ўскладзецца на вашы плечы праз колькі гадоў. Тут жыццё чалавека вырашаецца, а вы са сваёй гульнёй у доктара...

— Я ніколі не стану добрым доктарам, калі не буду бачыць усяго таго, што адбываецца... — Здавалася, яшчэ трохі — і з маіх далонек пальцеца пот. — Я ведаю, што ўсё вельмі сур'ёзна.

— Сур'ёзна... — рэхам паўтарыў загадчык. — Добра, што ведаеце... Але ведаць і разумець — розныя рэчы...

Некалькі імгненняў чулася толькі напружанае ціканне гадзінніка на сцяне. Мужчына быццам бы задумаўся пра нешта сваё і забыў пра маё існаванне. Я глядзела то сабе пад ногі, то ў столь, то на бардак на стале, у якім схавалася маленечкая фотарамка. І ў гэтым тлуме таксама ёсць месца для нейкага чалавека.

— Вы яшчэ такая маладая. Ведаеце, мне вас нават шкада. Але ваша жыццё мяне не датычыцца, колькі яшчэ будзе такіх, як вы, смелых, гатовых рынуцца з галавою ў любое пекла. І я не пра сённешні эксцэс. Мы ратуем хворых кожны дзень, і гэта нялёгка занятак — самі ведаеце, папрацаваўшы медсястрой. Праблема не толькі ў тым, што вы сунецца пад локаць. — Загадчык вытрымаў лагічную паўзу. — Вы яшчэ дзіця, якое не ведае, куды яно лезе. Паспееце наглядзецца на людскі боль. Не спяшайцеся.

— Але я ведаю, куды я пайшла. І ні пра што не шкадую.

Дзмітрый Леапольдавіч цяжка ўздыхнуў, яўна не задаволены кірункам размовы.

— Калісьці я гэтак жа сама думаў. Давялося расчаравацца. І вы расчаруецца. Вось гэта ўсё, — ён выразна пляснуў па стосе з паперамі, — пра смерць. Самую сапраўдную смерць людзей. І пакуль вы яшчэ вучыцеся, няхай яна будзе выглядаць для вас наборам літар з подпісам. За ўсё ваша нялёгкае жыццё вы зморыцеся цягнуць на сабе гэты цяжар у выглядзе чужых пакут. Таму не чапляйце пакуль.

Загадчык ужо не выглядаў для мяне жорсткім кіраўніком. Я бачыла перад сабой чалавека, які ратуе чужыя жыцці пасродкам свайго ўласнага. Ён таксама калісьці быў студэнтам. Мабыць, таксама не згаджаўся са старэйшымі. Імкнуўся пераканаць увесь свет у сваёй праваце.

Надзея Парчук

*Тут лёгка
дыхаць*

Вершы

Парчук Надзея Мікалаеўна нарадзілася 27 верасня 1951 года ў вёсцы Ладараж Пінскага раёна. Скончыла Пінскі ўлікова-крэдытны тэхнікум. Працавала ў банкаўскай сістэме.

Аўтар васьмі кніг паэзіі. Лаўрэат літаратурнай прэміі імя У. А. Калесніка Брэсцкага аблвыканкама ў намінацыі «Паэзія» (2010).

Каб шчасце нязгасна цвіло...

Каб рэкі паілі нас чыстай вадой,
А ў полі калоссе шумела —
Не цешмася, людзі, чужою бядой,
Каб наша, крый Бог, не паспела.

Каб лад быў у хатах, а ў душах святло,
І радасць усмешкай вітала —
Давайце маліцца за тое сяло,
Дзе нас колісь маці люляла.

Павінна хоць штосьці застацца святым
У нашых знявераных сэрцах,
Бо толькі жывём мы, пакуль даражым —
Радзімай, рачулкай, азерцам.

Каб шчасце людское нязгасна цвіло
На нашых жыццёвых сцяжынах,
Адорвайма іншых сардэчным цяплом —
Найшчодра,

нястомна,

няспынна.

Ніна Гарагляд

*Кароткія
аповяданні*

Гарагляд (Дзякава) Ніна Васільеўна нарадзілася 20 лютага 1952 года на хутары Паўлінава Пінскага раёна. Скончыла філалагічны факультэт Брэсцкага педагагічнага інстытута імя А. С. Пушкіна. Працавала на Брэсцкім тэлебачанні і радыё, настаўнічала на Камянецчыне. З 1974 г. працоўны шлях Н. Гарагляд звязаны з камянецкай раённай газетай «Навіны Камянецчыны»: была літсупрацоўнікам, загадчыцай аддзела пісьмаў і сацыяльных праблем, намеснікам рэдактара, рэдактарам (2003—2008). Выдала некалькі паэтычных кніжак.

Пасля дажджу

У той летні вечар дождж ліў як з вядра: шчодро, нечакана і, здавалася, бясконца. А парасон Марына на працу не брала. Змокла да ніткі. Доўгая сукенка абвівала ногі, замінала хадзе, а жанчына ж спяшалася: дома чакаў сын.

Муж?.. Муж, напэўна, зноў прывалачэцца п'яны. І хоць вячэра на сталае, пачне чапляцца. Будзе крычаць, што ён тут гаспадар, бо кватэра яго, ад маці. І, калі стоміцца, зваліцца на кухні пад стол. Цяжкі, грубы, нялюбны...

У такія вечары ёй хацелася кінуць усё, бразнуць дзвярыма і з'ехаць. Куды вочы глядзяць... У крайнім выпадку — у вёску да маці.

Матуля як у ваду глядзела, калі казалі: «Не ідзі за яго, жыткі не будзе. Увесь жа род — горкія п'яніцы». Не паслухала. Гаварыла: «Мой Васіль не такі. Ён мяне любіць. Ён дзеля мяне...»

Дзеля яе ён трымаўся колькі год. А потым з кулакамі стаў кідацца, піў і раўнаваў да кожнага слупа. Ад механіка скаціўся да грузчыка...

Невясёлыя Марыніны думкі перабіў прыемны голас мужчыны:

— Давайце да мяне пад парасон! А то змерзнеце. Хвароба ж нават прыгажунь не шкадуе!

— А калі ваша жонка ўбачыць? — спыталася ў адказ.

— Я сваю яшчэ не сустрэў. Хачу, каб такая, як ты, была. Кветка з правінцыі...

Збянтэжаная Марына адкінула доўгія валасы, мокрым крылом іх незнарком кранула твар незнаёмца.

— Пойдзем да мяне, — як даўняй знаёмай, прапанаваў мужчына. — Дождж перачакаеш. Я ў камандзіроўцы тут.

— Што вы? Я, замужняя, ды па гасцініцах? Яшчэ плёткі пойдуць. Не трэба!

— Пойдзем. Мне сёння стукнула сорок. А побач — ніводнай блізкай душы. Нясу вось бутэльку шампанскага. Не піць жа аднаму? А ты такая мілая. Не крыўдуеш, што я на «ты»?.. Вершы пачытаю: «Последняя любовь прекраснейшей первой...»

Марына светла заўсміхалася. Ёй са студэнцкай пары ніхто не чытаў вершаў. Ды яшчэ так, каб вочы ў вочы, а душа слухала душу.

Дзве сілы змагаліся ў ёй. Адна, як сатана, шаптала: «Гэта твой чалавек — ідзі! Баішся? Плётак? Ну тады жыві, як жыла, цяжка, будзённа, шэра. Цягні і далей свайго п'яніцу ў рай...»

Мужчына адчуў гэтую няўпэўненасць і працягнуў далонь. Яна схавала рукі за спіну. Але ён знайшоў іх, затрымаў у сваёй.

— Не трэба так. Вы ж мяне зусім не ведаеце, — слаба супраціўлялася Марына.

А руку не забірала, і яна спалоханай птушачкай месцілася ў чужой далоні, і было ёй там так хораша, так цёпленька, што Марына ўжо адчайна вырашыла: хай будзе што будзе. Яна пойдзе з гэтым чалавекам. Пойдзе назло свайму, вечна п'янаму. Хоць раз. Хоць не крыўдна будзе, калі пачне раўнаваць і чапляцца.

...Усё было ў той вечар на дваіх: дажджы, віно, вершы, ціхая размова... Дзень нараджэння быў у мужчыны. Але жанчыне ўсё здавалася наадварот. Ён падарыў ёй свята. Свята, якога яна ніколі не мела. І ўжо не чакала. Свята, якое дало ёй крылы.

— Мне так добра з табой, — ціха шаптала яна. — Толькі я здрадніца. Ты скраў пацалунак...

— Не кажы так, — прэрэчыў ён. — Ты самая светлая, самая пшчотная... Такую на руках насіць буду. Кветка мая запозненая...

Ад гэтых ласкавых слоў яна п'янела, як ад віна. За многія гады ад свайго законнага, калі адкінуць мат, чула толькі «сволач», «зараза», «прынясі», «разуй»... Суцэльнае прыніжэнне і здзек.

...У пад'ездзе дома нехта выкруціў лямпачку. І Марына ніяк не магла знайсці ключ ад кватэры. Дзверы адчыніліся самі: ад іх босымі нагамі зашлёпаў сын. І тут жа п'яна зароў муж:

— Спаць ідзі, заступнічак!

Цяжэнная аплявуха апаліла ёй твар:

— Дзе ты была? — шалёна роў муж.

— Не чапай мяне! Супакойся! — прасіла Марына. Але не тут тое было. Ён парваў на грудзях сукенку, яшчэ раз выцяў па шчацэ і доўга п'яна мацюкаўся.

...Раніцай з люстэрка на яе глянуў свой, але нейкі чужы твар: з падпухлымі ад слёз вачыма, разбітай губой і вялікім сіняком.

Праз плячо вінавата глядзеў муж. Спытаў:

— Ты ж учора з-за дажджу зайшла да сяброўкі? Ты ж ні з кім не была? Праўда?

Душа ў адказ крычала: «Была! Была! З другім! З мужчынам! І гэты мой адзіны вечар значыць для мяне больш, чым усе гады, пражытыя з табой!»

Але ўголас Марына не сказала нічога.

— Я дурань, — вініўся муж. — Вось ні за што зноў ударыў цябе. Прабач, больш не буду. Я кахаю цябе.

Яна не хацела слухаць, як ён яе «кахае». Марына гэта добра ведала. І таму паспешліва пакавала ў дарожную сумку свае і сынавы рэчы. Ноччу яна вырашыла назаўсёды зачыніць за сабой дзверы гэтага абрыдлага дома.

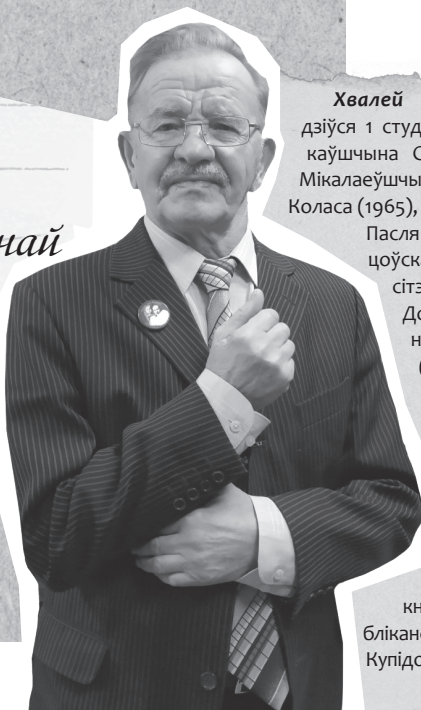
Крок насустрач

Цяпер яна і не памятае, хто з супрацоўнікаў на яе рабочы стол падкінуў гэтую газету. Аднак, калі разгарнула, вочы адразу выхапілі аб'яву. І... зача-

Яўген Хвалеі

Поўня
над матчынай
хатай

Вершы

Хвалеі Яўген Іванавіч нарадзіўся 1 студзеня 1947 года ў вёсцы Белькаўшчына Стаўбцоўскага раёна. Скончыў Мікалаеўшчынскую сярэднюю школу імя Якуба Коласа (1965), філалагічны факультэт БДУ (1971).

Пасля школы працаваў у рэдакцыі стаўбцоўскай райгазеты «Прамень», пасля ўніверсітэта — дырэктарам Мінскага абласнога Дома народнай творчасці (1972—1975), на Беларускім радыё і тэлебачанні (1976—1985), у выдавецтвах «Народная асвета» (1972), «Юнацтва» (1985—2002), «Мастацкая літаратура» (2002), часопісах «Крыніца» (2003), «Родная прырода» (2005—2006), газетах «Літаратура і мастацтва» (2004), «Весці Першамайскага раёна» г. Мінска (2007—2008).

Аўтар больш чым трыццаці кніг паэзіі і прозы. Лаўрэат рэспубліканскай літаратурнай прэміі «Залаты Купідон» (2012).

Бацькаў вальс

Заліваўся гармонік —
Серабрысты званочак.
І вярталіся бежанцы,
Адыходнікі з прочак.
Бацька мой з-пад Берліна
Той гармонік прывёз
І мелодыю вальса,
Што пакінуў абоз.
І гучаў ён на хрэсьбінах,
На вяселлях гучаў,
Гэты вальс незвычайны,
Што за сэрца ўсіх браў.
Часцяком і слязіну
Выганяў ён з вачэй
Тых удоў, што не зналі
Ані дзён, ні начэй.
Кавалеры паненак
Выбіралі пад вальс
І круцілі, як вір той
Круціць хвалі падчас.
Я малечай таксама
Гэты вальс танцаваў
На стале, казаў бацька, —
Ён з усмешкай іграў...

Маладыя музыкі,
Вальса вам не стае.
Я найграю мелодыю —
Падхапіце яе...

Алена Карп

*Практыка авангардных
пошукаў у ранняй прозе
Яна Скрыгана*

Карп Алена Аляксандраўна — старшы навуковы супрацоўнік аддзела тэорыі і гісторыі літаратуры Інстытута літаратуразнаўства імя Янкі Купалы Цэнтра даследаванняў беларускай культуры, мовы і літаратуры НАН Беларусі, кандыдат філалагічных навук.

Уводзіны. Ян Скрыган — аўтар, чый жыццяпіс дастаткова добра вядомы дзякуючы пакінутым ім успамінам, а таксама дзякуючы намаганням яго дачкі Галіны Скрыган, якая рэгулярна публікуе архіўныя матэрыялы, дзённікі, успаміны пра бацьку [10, 11, 12, 17]. Яго творчасць таксама займела сваіх аўтарытэтных даследчыкаў, аднак разглядалася найчасцей аглядна [2, 7, 8, 18] або найперш з акцэнтам на спавядальную прозу [1, 3].

Непрацяглы перыяд пошукаў Я. Скрыгана ў рэчышчы авангарднай паэтыкі згадваецца ў літаратуразнаўчых даследаваннях, як правіла, дастаткова каротка і нават паблажліва-ацэначна як «...кароткатэрміновае захапленне зухватымі футурыстычнымі модамі, якія бытавалі ў “Літаратурна-мастацкай камуне”» [7, с. 228]. Разам з тым у ацэнках найбольш буйнога твора гэтага перыяду — апавесці «Затока ў бурах» — падкрэсліваецца майстэрства аўтара: «Ужо ў гэтым раннім творы ўгадваецца майстар...» [7, с. 229], «Ужо ў гэтай апавесці праявілася ўменне Скрыгана інтанацыйнай настраёвасцю дамагацца яркага раскрыцця ўчынкаў і характараў сваіх герояў» [2, с. 4], а таксама роля твора ў кантэксте тагачаснай беларускай літаратуры: «Аповесць «Затока ў бурах» адкрывала жанравы шлях да твораў больш панарамнага паказу народнага жыцця ў гады гістарычных пераломאў. На гэтым шляху адначасова ці пазней з’явіцца раманы К. Чорнага «Зямля» (1928) і раманы М. Лынькова «На чырвоных лядах» (1934) з больш суровай вытрымкай рэалістычнага прынцыпу...» [8, с. 9].

Сам пісьменнік, які дастаткова крытычна ацэньваў сваю раннюю творчасць, ва ўспамінах прызнаўся: «Да гэтага часу я стараўся не ўключыць у свае кнігі тых сваіх апавяданняў, ды неяк падумалася, што гэта несправядліва. Яны ж нясуць на сабе маю літаратурную маладосць. <...> Няхай сабе ў тых далёкіх пошуках і ў роздуме было многа наўнага, але ж перад сённяшнім днём зайсёды быў учарашні» [15, с. 15].

З гэтай думкай варта пагадзіцца. Раннія праявіныя творы Я. Скрыгана, з аднаго боку, даюць уяўленне пра дынаміку развіцця яго таленту і творчае сталенне, з іншага, з’яўляюцца характэрным адлюстраваннем тагачаснага літаратурнага працэсу, пры гэтым відавочна вылучаюцца сваёй якасцю, і іх аналіз можа быць унёскам у паэтапны, паслядоўны і разгорнуты разгляд творчасці пісьменніка.

Асноўная частка. Найперш трэба адзначыць, што авангардызм Я. Скрыгана меў спецыфічныя перадумовы, і гэта натуральным чынам адбілася і на яго

выяўленні. Аўтар уваходзіў у склад «Беларускай літаратурна-мастацкай камуны», створанай па ініцыятыве Паўлюка Шукайлы, з верасня 1927 г. па красавік 1928 г. (адпаведна часу яе існавання). Паводле ўспамінаў Я. Скрыгана, аб'яднанне было арганізавана «ў асноўным полацкім зямляцтвам <...> на так званай мясцовай футурыстычнай платформе» [15, с. 11]. Футурыстычная платформа, як вынікае з успамінаў [15, с. 11—15] і пацвярджэцця далейшым творчым шляхам удзельнікаў камуны, была навязаная з боку П. Шукайлы. Прытым і самому кіраўніку аб'яднання, і яго ўдзельнікам не хапала тэарэтычнай падрыхтоўкі, і іх футурызм насіў часткова пераймальны характар. Больш за тое, футурызм не быў для іх цалкам натуральным выбарам і хутчэй не адпавядаў прыродзе таленту. Прынамсі Я. Скрыган у сваіх успамінах згадваў, што сябры аб'яднання не прынялі прапанаваную П. Шукайлам дэкларацыю, а таксама сістэмна сцвярджаў уласную заўсёдную прыхільнасць да традыцыйнай паэтыкі, у тым ліку (а можа, і найперш) у перыяд авангардысцкіх пошукаў: «Броўка пісаў вершы. Простыя, даступныя, і мне было шкода, што я ад гэтага адступіўся» [15, с. 10].

Разам з тым пошукі новага стылю не былі для маладога аўтара выключна чужой, прапанаванай звонку праграмай, іх напрамак быў прадвызначаны сваім часам: мадэрнізацыя распаўсюджвалася на ўсе сферы жыцця, у тым ліку на мастацкую творчасць. Я. Скрыган назіраў за літаратурным працэсам суседзяў, меў уласныя арыенціры сярод пісьменнікаў-авангардыстаў і, хоць і не без ваганняў, адгукаўся на павевы часу: «Іх было вельмі многа — стыляў таго часу, я іх і баяўся, і цягнуўся да іх. Свежа, па-свойму, вельмі непадобна на класічную спакойнасць пісалі многія савецкія пісьменнікі — Барыс Пільняк, Усевалад Іваноў, Ісак Бабель, Юры Алеша, Арцём Вясёлы. У іхняй манеры было многа квяцістасці, метафарычнай смеласці, дынамікі, зухаватай настаўбурчанасці, якая часам ішла насуперак логікі нават. І з болей у душы, любячы і шануючы тых жа Янку Купалу і Якуба Коласа, я з усяе сілы намагаўся, каб папасці ў самы найноўшы лад» [15, с. 15].

Такая дыхатамія праіснавала для аўтара непрацяглы перыяд, гэтак жа як і «Беларуская літаратурна-мастацкая камуна». З цягам часу Я. Скрыган працаваў арганічную для сябе манеру пісьма, пакрысе цалкам адышоўшы ад авангардысцкіх пошукаў. У першай кнізе аўтара «Затока ў бурах» найбольш выразна рысы авангарднай паэтыкі выяўленыя менавіта ў творах («Памятнае», «Затока ў бурах»), напісаных для «Росквіту» — выдання «Беларускай літаратурна-мастацкай камуны».

Адзін з асновапалеглых прынцыпаў футурызму — урбаністычная арганізацыя свету [16, с. 275], — у ранняй прозе Я. Скрыгана не рэалізоўваўся, яна грунтавалася на дасяжным, знаёмым аўтару вясковым матэрыяле. Аднак мелі месца іншыя характэрныя для гэтага напрамку рысы: адлюстраваная хаатычнасць свету, дынамізм дзеяння і пісьма, імпульсіўнасць і спантаннасць — па сутнасці, тое, што ў маніфэсце італьянскага футурызму метафарычна акрэсліваў Тамаза Марынеці: «Дагэтуль літаратура апявала задуменную нерухомасць, экстаз і сон, мы ж хочам усхваліць наступальны рух, ліхаманкавае бяссонне, гімнастычны крок, небяспечны скачок, поўху і ўдар кулака» [16, с. 275]. З іншага боку, наступ, бунт, дынаміка, выяўленыя як у змесце, так і ў стылістыцы, не былі эксклюзіўнымі рысамі футурызму, а характарызавалі авангард у цэлым. І раннія творы Я. Скрыгана, напісаныя для «Росквіту», падаецца, справядліва будзе атэставаць як авангардысцкія, а не менавіта футурыстычныя, пры гэтым маючы на ўвазе, што гэта былі інтуітыўныя і шмат у чым пераймальныя спробы працаваць у авангарднай паэтыцы.

Алег Слука

*Вайна і мір
Івана Чыгрынава*

КРЫТЫКА
І ЛІТАРАТУРАЗНАЎСТВА

Іван Чыгрынаў у сваіх творах паказаў жыццё беларускіх людзей у гады Вялікай Айчыннай вайны. Ён упершыню ў мастацкай літаратуры адлюстраванне шматграннага вобраза беларускага народа, які ганарова засведчыў сябе ў час вайны дзейным суб'ектам сусветнай гісторыі. «Плач перапёлкі» Івана Чыгрынава трывожна і насцярожана гучыць і сёння.

Іван Чыгрынаў напісаў беларускую вайну і мір.

«Цёмныя хмары тушаць светлыя мары»

Іван Чыгрынаў апынуўся на вайне з маленства. Нарадзіўся будучы пісьменнік 12 студзеня 1934 г. у вёсцы Вялікі Бор Касцюковіцкага раёна. Не паспеў хлапчук выбегацца каля прыгожай Бесядзі і надыхацца баравымі духмянасцямі, калі гэты цудоўны дзіцячы свет узарвала вайна. Вайна зруйнавала жыццё. Забрала бацьку на фронт. Закрыла школу, каб дзеці не сталі школьнікамі. Каб Іван не вучыўся, не стаў пісьменнікам і не напісаў пяць раманаў пра свой народ у гады ліхалецця. На вуліцы Вялікага Бору зніклі дзіцячыя забавы. Толькі сабакі брахалі на нямецкіх салдат і паліцэйскіх.

У Івана Чыгрынава было ваеннае дзяцінства. Беларускія дзеці сталі пагрозай для акупантаў. Яны хутка раслі і станавіліся салдатамі, партызанамі, падпольшчыкамі. Таму фашысты ваявалі з беларускімі дзецьмі. Вывозілі ў рабства ў Германію, бралі кроў для салдат вермахта, знішчалі ў канцлагерах і газавых камерах. Гэта быў жахлівы генацыд беларускага народа.

Чыгрынаў прайшоў праз вайну ад пачатку і да вызвалення Беларусі. Пазней успамінаў, як быў партызанскім разведчыкам. Нярэдка здаралася ў вайну, што ў беларускіх дзяцей быў недзіцячы ваенны абавязак — «разведчык». У пагрозлівую хвіліну яны былі «вачамі і вушамі» партызан.

Так адбылося, што Іван Чыгрынаў «з дзяцінства застаўся на вайне». Нават калі прыйшла чаканая перамога, вайна для беларускага народа не закончылася. Дамоў не вярнуліся многія салдаты, не прыйшоў і бацька Івана. Вуголлі спаленых хат былі застаўлены дымнымі куранямі і цёмнымі зямлянкамі, якія балюча апякалі сэрца, рубцавалі душу. У газетах не друкаваліся звесткі Інфармбюро, але былі ўспаміны пра герояў фронту і аб тых, хто назаўсёды застаўся на перадавой. Вайна жыла ў свядомасці юнака.

Але, як Божы дар, адчыніла свае дзверы школа. Настаўнікі, кнігі адкрылі перад хлопцам чароўны свет, напоўнілі думкі паэтычнымі вобразами. І. Чыгрынаў у старэйшых класах піша вершы і друкуе іх у касцюковіцкай раённай газеце. Ён імкнецца пазнаць прыгажосць мастацкага слова, выказаць у творах свае юнацкія мары. На шчасце, ваеннае ліха не запляміла душу падлетка смяротнай жудасцю, але ўмацавала яго характар — валявы, цвёрды, мужны. Дарэчы, слова «чыгрын» з паданняў — чалавек моцны, разважлівы, мудры.

Пасляваенная рэчаіснасць адкрывала перад юнаком незвычайныя жыццёвыя дарогі і пасылала іншы раз шчаслівыя падарункі лёсу. Родную Саматэвіцкую школу, дзе вучыўся Чыгрынаў, наведваў і сустракаўся з вучнямі знаны беларускі паэт Аркадзь Куляшоў, аўтар знакамітай паэмы «Сцяг брыгады». Адзін паэтычны ўрок, дзе вучань Чыгрынаў чытаў свой верш на вачах у вядомага паэта, пэўна, стаў вызначальным для вырашэння жыццёвага шляху. Гэта сустрэча — ганаровая для інтэлектуальнай Касцюковіччыны, дзе нарадзіліся два народныя мастакі слова — паэт Аркадзь Куляшоў і пісьменнік Іван Чыгрынаў. «Каштоўнасці не валяцца з неба, а вырастаюць разам з хлебам», — гаварыў пра сваю радзіму Чыгрынаў.

Пісьменнік успамінаў, што ў школе і асабліва ва ўніверсітэце, на аддзяленні журналістыкі БДУ, куды ён паступіў у 1952 годзе, «свет шчасліва перавярнуўся» і ўжо «светлыя мары патушылі цёмныя хмары». Ва ўніверсітэце ўзышла мастацкая зорка пісьменніка. Чыгрынаў быў прызваны лёсам стварыць вобраз гераічнага беларускага народа і асэнсаваць духоўны стрыжань нацыянальнага яднання ў будучым. Гэта было Божае прадвызначэнне. Жыццё ў вайну вылучыла свайго таленавітага летапісца.

«Свабода – выдар народа»

Пасля заканчэння ўніверсітэта Іван Чыгрынаў зноў «пайшоў на вайну», толькі ўжо ў літаратуры. «Я паваяваў у вайну. Я ў ёй жыву», — гаварыў Іван Гаўрылавіч у адным інтэрв'ю. Перажытая трагедыя не адпускала яго душу, назапашвала ведамі, разуменнем складаных грамадска-палітычных працэсаў, глыбокім пранікненнем у псіхалогію людзей у час вайны і ўсведамленнем асноўных заканамернасцей існавання беларускага народа. «Жудасць вайны стаіць над маім лёсам», — гаварыў пісьменнік. У шматлікіх сваіх творах ён адкрываў вытокі народнага процістаяння іншаземнаму гвалту і крываваму разбою фашыстаў на нашай зямлі.

Мастак рыхтаваў фундамент для стварэння эпахальнай карціны жыцця беларускага народа «ў вайну». Не на вайне, а «ў вайну». Гэты мастакі вобраз — філасофская ідэя ўсёй пяцітомнай эпопеі І. Чыгрынава. У вайну, якая нясе чалавеку смерць. У вайну, калі жыццё, насуперак злу, пераадольвае ўсе беды і прадаўжаецца. Прадаўжаецца, каб выжыць, каб абараніць, захаваць дзяцей. Падтрымаць маральна, малітвай і словам сваіх салдат на далёкім фронце. Дабраславіць мужчын, падлеткаў на змаганне ў партызанскіх атрадах. Вытрымаць боль, аплакаць згубу родных і блізкіх. У гэтай змрочнасці беларусы жылі пад уціскам фашысцкага «новага парадку», калі за непадпарадкаванне — расстрэл!

Звышцяжкае жыццё беларускага народа ў вайну ўскалыхнулася пагрозлівай хваляй у першым рамане І. Чыгрынава «Плач перапёлкі», а затым расцяклося магутнай плынню па ўсёй творчасці пісьменніка. Унікальная, рэалістычная і ўражваючая праўдзівасцю мастацкая карціна жыцця народа ў вайну ўпер-

шыню была так маштабна прадстаўлена ў беларускай літаратуры. Письменнік знайшоў адметную назву свайму раману — «Плач перапёлкі», у якой падаецца нешта загадкавае, моцнае і роднае. Вядома з паданняў, што птушка-перапёлка ўяўляе сімвал вернасці, мужнасці і гармоніі. Магчыма, таму ўсе раманы Івана Чыгрынава ўспрымаюцца чытачамі пад гэтай прыцягальнай назвай.

Плакала перапёлка — вайна згвалтавала жыццё, зняважыла беларускі народ, знішчыла мільёны людзей. Нянавісьць да захопнікаў узяла людзей на барацьбу за жыццё, за свабоду. Пазней І. Чыгрынаў скажа, што беларусы ў вайну здзівілі суседнія народы сваім народным подзвігам. Уся Беларусь была на вайне. Яна ваявала за лініяй фронту, у тыле ворага. Там былі дзве аблогі супраць акупантаў. Партызанскі фронт у пушчанскіх прасторах і падпольных групайкі ў гарадах і вёсках. Беларусы ў вайну жылі, каб змагацца.

Фронт адышоў далёка на ўсход. А ў Беларусі выйшаў на баявую пазіцыю народны фронт. У кожнай сям’і мужчыны былі ў арміі, яны змагаліся з ворагам, часам гінулі геройскай смерцю ў жорсткіх баях. Гэта выклікала жалобу блізкіх і нянавісьць да фашысцкіх захопнікаў. Таму беларусы ваявалі на два франты. Масавая партызанская армія вяла баявыя дзеянні супраць акупацыйных фашысцкіх войскаў. Моцным тылам партызанскага фронту было беларускае насельніцтва, якое мацавала бяздольнасць партызан, адпраўляючы ў лес прадукты і нават зброю, якую збіралі на месцах баёў.

Народнае супраціўленне было аб’ектыўным праяўленнем гістарычнай чыннасці беларусаў не пускаць чужынцаў на сваю святую зямлю. У Чыгрынава такі ўсенародны фронт працягнуўся ад Брэста да Масквы і адгукнуўся ў душы кожнага беларуса.

Калі за ракой Бесядзь неабходна было будаваць лінію абароны, штодня з вёскі Верамейкі ішлі жанчыны, падлеткі і капалі траншэі, акопы, танкавыя рвы. Гэта быў народны фронт. Такія абарончыя лініі былі на Нёмане, Бярэзіне, Дняпры. Там гінуў вораг. Так вераемейкаўцы ваявалі ў адкрытым баі. Народ не перамагчы — яшчэ раз пацвердзілі беларусы адвечную аксіёму, якая актуальная і ў сучаснасці. Народ для жыцця і развіцця цывілізацыі, вайна для смерці людзей — паказвае ў раманах І. Чыгрынаў.

У письменніка лёсы людзей такія складаныя, як і сама вайна: адны вераемейкаўцы былі на фронце, іншыя спрабавалі прымірыцца з акупацыйнай уладай. Многія пайшлі ў партызанскія атрады, а некаторыя аправулі паліцэйскія мундзіры і служылі ў нямецкай камендатуры. Аднак вайна ўсім паказала, што яна прыйшла як заваёўнік і яе наступствы — бясконцыя ахвяры на фронце і ў акупацыі, бясконцае зладзейства фашыстаў на нашай зямлі.

У эпапеі Чыгрынава паступова ўздымаецца народная сіла, акумуляецца свядомасць адмаўлення смерці вайны, ідзе арганізаваная барацьба з фашызмам. Людзі, беларусы, перамагаюць страх вайны, страх за жыццё, сям’ю, дзяцей. Плач перапёлкі гучаў жалобна, звонка і прызыўна.

Каб выжыць, патрэбна было зрабіць свой лёсавызначальны выбар: пайсці на фронт, у партызаны, змагацца з акупантамі ў падполлі ці стаць паліцаем — ворагам суседзяў, аднасяльчан, свайго народа. Гэта была вайна, якая сваімі жорсткімі законам і расстаўляла лёсы людзей на жыццёвай сцэне. У гэтай трагічнай карціне письменнік убачыў, як складана, паступова ў час вайны прабівалася асноўная існасць беларускага народа — не страціць сваю годнасць перад ворагам, не даць сябе знішчыць. Раман «Плач перапёлкі» не стварыў, а адкрыў у беларускай культуры вобраз народа, які на пераломе гісторыі пераадолеў сацыяльныя і палітычныя супярэчнасці і праблемы.

Эмануіл Іофе

*«Хто праўду пасее,
той волю памне»**Да 90-годдзя лаўрэата Дзяржаўнай прэміі Беларусі Янкі Сіпакова*

Аршанскі раён Віцебскай вобласці даў Беларусі шмат славурых людзей. Сярод іх Прэзідэнт Рэспублікі Беларусь Аляксандр Лукашэнка, акадэмікі Васіль Шчарбакоў, Мікалай Ярмоленка, Уладзімір Лабуню, класік беларускай літаратуры Уладзімір Караткевіч, пісьменнікі Уладзімір Корбан, Мікола Садковіч, Алесь Стаховіч, народная артыстка Беларусі Соф’я Друкер, Героі Савета Саюза Мікалай Альхоўскі, Павел Дудчык, Іларыён Кірпічоў, Сямён Пустэльнікаў, Анатоль Саллянікаў, Іван Сяржантаў, Міхась Сіянін і іншыя.

Пачэснае месца сярод славурых ураджэнцаў Аршаншчыны, безумоўна, займае адзін з самых таленавітых беларускіх пісьменнікаў як у галіне паэзіі, так і прозы, літаратурнай крытыкі, перакладаў, лаўрэат Дзяржаўнай прэміі Беларусі імя Я. Купалы, заслужаны работнік культуры Беларусі Янка Сіпакоў.

Малая радзіма Янкі Сіпакова — вёска Зубрэвічы Аршанскага раёна Віцебскай вобласці. Менавіта тут у сялянскай сям’і Данілы Іванавіча і Улліаны Пракопаўны пачаўся яго жыццёвы шлях.

А неўзабаве пачалася вайна. У эсэ «Свае партызаны» Янка Сіпакоў успамінаў, што ў першыя дні Вялікай Айчыннай вайны, калі вёска Зубрэвічы была акупіравана часцямі вермахта, шмат вяскоўцаў, у тым ліку і сваякоў Сіпаковых, падаліся ў партызаны. Пісьменнік згадваў: «Бацька ж у партызаны пайсці не мог — у яго былі хворыя ногі, з-за чаго не ўзялі ў войска, не паслалі на фронт. Аднак чым мог, канешне ж, дапамагаў партызанам».

Янка Сіпакоў

Беларускія даследчыкі Ігар Яршоў і Валянціна Сіднякова пісалі: «Хутка іх хата стала месцам адпачынку барацьбітоў пасля заданняў, надзейным сховішчам у час блакад.

З вёсак ішлі не толькі ў партызаны. Ішлі і на службу захопнікам. Знайшоўся здраднік. Вясной 1942 года нечакана прыехала паліцыя. Калі маленькі Іван убег у хату, то адразу ўбачыў бацьку, які «сядзеў на лаўцы — стомлены і нейкі супакоены». Застаўся ў памяці яго позірк, якім ён абводзіў хату. Здавалася, ён ласкава гладзіць кожную дробязь у хаце...

Даніла Іванавіч прыняў пакутную смерць у аршанскім гестапа (дакладней, у СД. — Э. І.). Праз кароткі час паліцыя забрала маці...

Вуляна Пракопаўна падзяліла лёс Данілы Іванавіча. Такія раны час не лечыць...»

Янку тады ішоў толькі сёмы год... Ён і дзве яго сястры засталіся круглымі сіротамі. Прытулак ім знайшоўся ў цёткі Аляксандры (бацькавай сястры).

Янка рана пачаў працаваць. Ён сумяшчаў вучобу ў школе з работай вясковага паштальёна. Гэта дало яму магчымасць знаёміцца з многімі людзьмі, бачыць іх жыццё, а нярэдка ён дапамагаў бабулям прачытаць пісьмы ад родных. Разам з тым падлетак знаходзіў час штодзённа чытаць газеты і часопісы, якія разносіў, і паступова знаёміцца з цікавымі кнігамі беларускіх і рускіх пісьменнікаў. Менавіта гэтыя абставіны садзейнічалі яго схільнасці да літаратуры і гуманітарных навук.

Пасля сканчэння ў 1954 годзе Зубрэвіцкай дзесяцігодкі Янка Сіпакоў пачаў працаваць літаратурным супрацоўнікам у шклоўскай раённай газеце «Чырвоны барацьбіт». Праз год ён паступіў на аддзяленне журналістыкі філалагічнага факультэта БДУ, якое скончыў у 1960 годзе.

Наступныя трынаццаць гадоў Янка Сіпакоў працаваў у гумарыстычным часопісе «Вожык». З 1973 года на працягу дваццаці гадоў — у часопісе «Малодосць». Спачатку Іван Данілавіч быў загадчыкам аддзела крытыкі і бібліяграфіі, з 1989 года — адказным сакратаром гэтага часопіса. У 1993 годзе 57-гадовы пісьменнік стаў загадчыкам рэдакцыі літаратуры, мовы, фальклору і этнаграфіі выдавецтва «Беларуская Энцыклапедыя». З 1997 года працаваў у часопісе «Беларусь», а потым — у часопісе «Гаспадыня». Янка Сіпакоў абіраўся членам прэзідыума Саюза пісьменнікаў Беларусі і Саюза пісьменнікаў СССР.

Што можна сказаць пра яго літаратурную дзейнасць?

Яшчэ ў школьныя гады ён пачаў пісаць вершы. Першай публікацыяй Янкі Сіпакова стаў верш «Вітай, Беларусь», які быў надрукаваны ў аршанскай раённай газеце «Ленінскі прызыў» (1953). У той час яму было 17 гадоў. А ўжо ў 1960-м годзе выйшаў яго першы зборнік вершаў пад назвай «Сонечны дождж», у водгуках на які чытачы звярнулі ўвагу на аптымістычны настрой 24-гадовага аўтара і яго лірычнага героя — шчырага, душэўна адкрытага маладога чалавека, які ўступае ў самастойнае жыццё. Рэцэнзентамі кнігі сталі майстры беларускага слова Анатоль Клышка («ЛіМ», 1961), Іван Калеснік («Чырвоная змена», 1961), М. Кацюшын («Мінская праўда», 1961), Мікола Арочка («Польмя», 1962).

У 1985 годзе Серафім Андрэюк акцэнтаваў увагу чытачоў на вельмі важнай асаблівасці паэзіі Янкі Сіпакова: «Сіпакоў жыве няўрымслівым творчым жыццём. Многа шукае, эксперыментуе. Ён уважліва сочыць за мастацкімі набыткамі, пошукамі, сусветнай літаратурай, сам увесь час жыве ў пошуку, апрабоўвае асобныя мастацкія формы, прыёмы, набытыя сусветнай літаратурай, на нацыянальнай эстэтычнай глебе, імкнецца іх укараніць у нацыянальную мастацкую стыхію. Амаль заўсёды гэта ўдаецца. Творы ўспрымаюцца натуральна, арганічна. Бо сама форма, нават калі яна трохі і нязвычайная, заўсёды напоўнена канкрэтным,

знаёмым чытачу не толькі ў адчувальным у агульных абрысах, але і ў дэталях, падрабязнасцях — жыццём. Бо яна (формая гэтая) насычана, пранізана наскрозь чыстым, асабліва блізкім душы лірычным жыццём».

Як няўрымслівы, дбайны садоўнік, рупіцца пісьменнік пра тое, каб на новай літаратурнай глебе прыжывалася, расло, даносілася як мага больш раслін розных краёў і народаў. Руплівасць гэта дае свой плён.

Быццам саксаул з ранетам,
 Перайшоўшы грэх мяжы,
 Я хачу верлібр з санетам,
 Як садоўнік, падружыць.

Хай сябруюць, спеляць одум,
 Хай карэняцца ў траве.
 Хопіць месца ім абодвум
 І на нашай мураве.

Але пры ўсёй сваёй унутранай творчай няўрымслівасці, пастаянных пошуках Сіпакоў застаецца верны свайму таленту, роднай зямлі, верны памяці — народнай, уласнай. Застаецца пісьменнікам вельмі чулым да клопатаў і турботаў сучаснасці — жыццёвых і літаратурных. Нават там, дзе ён звяртаецца да падзей мінулага — далёкага ці больш блзкага, — сучаснасць актыўна пульсуе ў творах. Так здарылася з кнігай «Веча славянскіх балад».

Беларускі паэт і літаратуразнаўца Алег Лойка, прааналізаваўшы стан і развіццё беларускай паэзіі у другой палове 1960—1970-х гадоў, прыйшоў да такой высновы: «Інтэлектуалізацыя паэзіі не абышлася без абнаўлення форм і развіцця некаторых асаблівасцей стылю. З гэтым працэсам быў звязаны зварот да верлібра А. Вярцінскага, Я. Сіпакова, своеасаблівае адраджэнне рамантычнай традыцыі ў Я. Сіпакова...»

Адной з асаблівасцей нашай сучаснай паэзіі стала больш шырокае мастацкае асэнсаванне гісторыі народа....

І можна радавацца, што ў раскрыцці гераічнага мінулага народа ўчарашнімі маладымі было зроблена сапраўды нямала. Удачамі сталі і «Балада пра паўстанца Ваўкалаку» Ул. Караткевіча, і вершы пра Сафійку і Варшаву Р. Барадуліна, песня пра Кастуся Каліноўскага Я. Сіпакова і інш.»

У 1984 годзе ў Мінску выйшла ў свет кніга літаратуразнаўцы Алы Кабаковіч «Беларускі свабодны верш», дзе ў кантэксце новай беларускай паэзіі даследаваўся свабодны верш. У гэтым выданні разглядаўся свабодны верш вядомых беларускіх паэтаў — М. Багдановіча, У. Дубоўкі, А. Куляшова, М. Танка, С. Дзяргая, Я. Сіпакова і некаторых маладых паэтаў. А. Кабаковіч лічыла, што свабоднаму вершу раней ці пазней аддалі даніну ўсе паэты без выключэння, якія ў той час прыйшлі ў літаратуру — Р. Барадулін, С. Блатун, Г. Бураўкін. У. Караткевіч, Ю. Свірка, Я. Сіпакоў, К. Цвірка і іншыя. «У даследаванні В. Рагойшы, — піша яна, — дзе «генезіс беларускага верлібра падаецца найбольш глыбока і паслядоўна, прасочваецца наступная заканамернасць: цікава, што наступныя паэты ў другой, трэцяй, чацвёртай кніжцы — па меры таго, як у іх творчасці ўсё больш паглыбляецца роздум над жыццём, пачынаюць звяртацца да свабоднага верша (Алег Лойка, Анатоль Вярцінскі, Янка Сіпакоў)». З цягам часу, аднак, стала відавочна, што ў большасці філалагічнага пакалення верлібр не быў асноўнай, дамінантнай ці проста адметнай формай увасаблення творчых імкненняў. І толькі ў творчасці двух паэтаў — Янкі Сіпакова і Міхася Стральцова звязаны з асобнай тэматыкай, што абумовіла ў далейшым амаль

дыяметральна супроцьлеглыя тэндэнцыі ў творчых пошуках: новая змястоўнасць па-рознаму ўвасаблялася ў абранай імі форме свабоднага верша. У верлібра М. Стральцова адчуваецца глыбока лірычны пачатак, у Я. Сіпакова — прыкметная эпізацыя».

Асаблівае месца ў творчасці Янкі Сіпакова займае «Веча славянскіх балад» (1973). Кнігу складаюць больш за пяцьдзясят балад, у якіх на гістарычных фактах і фальклорных крыніцах паэт узнаўляе і радасныя, і трагічныя моманты з гісторыі ўсіх славянскіх народаў. Сярод рэцэнзентаў балад былі Анатоль Вярцінскі, Генадзь Кахановіч, Алесь Марціновіч, якія далі самую высокую ацэнку гэтым творам. Праз 15 гадоў выйшла другое выданне гэтай кнігі (1988).

У 2003 годзе ў сваёй кнізе «Вёрсты пройдзеных дарог» І. Яршоў і В. Сіднякова выказалі сваю думку аб унікальным выданні Янкі Сіпакова: «Літаратуразнаўца Я. Шпакоўскі заўважыў, што «да гэтай кніжкі ішоў паэт паступова, мо і марудна, але няўхільна. Ужо ў «Лірычным выраі» і асабліва ў зборніку «Дзень» з верша ў верш, з цыкла ў цыкл, то нараджаючыся, то паслабляючыся, але ніколі не знікаючы, развіваліся ў яго баладныя інтанацыі, рытмы, акцэнтны... і нарэшце «выплюснуліся» цэлай кнігай балад, іх своеасаблівым вечам».

Кнігу складаюць больш чым паўсотні балад, якія прысвечаны найбольш яскравым старонкам гісторыі ўсіх славянскіх народаў. Кожная балада — гэта «партрэт» таго ці іншага народа, бо мастак адчувае і малюе рысы, што выразней за ўсё характарызуюць нацыянальны характар. У шэрагу балад прысутнічаюць рэальныя гістарычныя асобы: Кастусь Каліноўскі («Шыбеніца»), Емяльян Пугачоў («Клетка»), Міхаіл Ламаносаў («Кукіш»), Пётр I («Кузня»), Іван Выгоўскі («Булава»), Георгій Скарына («Кантрабанда»), Ізяслаў і Усяслаў («Веча») і г. д.

«Веча славянскіх балад» — сведчанне высокага ўзроўню не толькі майстэрства мастака, а і ўсёй беларускай паэзіі. Заканамерна, што менавіта за гэты цудоўны твор Іван Данілавіч Сіпакоў быў удастоены Дзяржаўнай прэміі БССР імя Янкі Купалы».

Праз два месяцы пасля смерці Янкі Сіпакова ў маі 2011 года ў Баранавіцкім дзяржаўным універсітэце выйшлі «Матэрыялы VII Міжнароднай навукова-практычнай канферэнцыі моладых даследчыц і даследчыкаў», дзе быў апублікаваны артыкул выкладчыцы гэтага ўніверсітэта І. С. Чуносавай «Жанравая адметнасць кнігі Янкі Сіпакова «Веча славянскіх балад»». У ім былі такія радкі: «Эпічнасць кнігі «Веча славянскіх балад» праяўляецца ў маштабнасці ахопу падзей. «Гэта спроба стварэння манументальнага беларускага этнасу...» (Гісторыя беларускай літаратуры ХХ стагоддзя, У 4 т. Кн. 2. 1986—2000 / Мінск, Беларуская навука, 2003). Але, магчыма, не толькі ўласнабеларускага, а агульнаславянскага. Шляхам рэтраспекцыі аўтар узнаўляе гісторыю славян з сярэдзіны ХХ стагоддзя да праславянскіх часоў. У баладах раскрываюцца многія лёсавызначальныя факты жыцця славянскіх плямёнаў і народаў: венедаў, антаў, дулебаў, чэхаў, македонцаў, чарнагорцаў, палякаў, балгар, сербаў, беларусаў і інш. Другая сусветная вайна, сялянскае паўстанне 1863—1864 гадоў, узнікненне кнігадрукавання, татар-мангольская навала, Грунвальдская бітва, узнікненне славянскай пісьменнасці, хрышчэнне Русі — вось далёка не поўны пералік гістарычных падзей, якія адлюстроўваюцца ў зборніку. Кожная з балад можа ўспрымацца як асобны мастацкі твор, а ўсе яны, аб'яднаныя ў адну кнігу, дазваляюць стварыць цэласнае эпічнае літаратурнае палатно.

Героі Я. Сіпакова — звычайныя людзі (прадстаўнікі народа) і рэальныя гістарычныя асобы (Я. Гус, К. Каліноўскі, М. Капернік, Ф. Скарына, браты Кірыла і Мяфодзій). У ідэалізаванай форме аўтар уключае гераічныя паводзіны

людзей, якія абараняюць гонар, незалежнасць свайго народа і смела адстойваюць сваю грамадзянскую пазіцыю. <...>

Лірычная плынь твораў раскрываецца праз аўтарскую эмацыянальнасць і адметную выразнасць маўлення. Присутнасць аўтара-апавядальніка адчуваецца ў кожнай баладзе: Я. Сіпакоў не толькі расказвае пра розныя гістарычныя падзеі, канстатуе факты, але і асэнсоўвае іх, робіць вывады, перадае ўласныя адносіны. Аўтарская пазіцыя часова выяўляецца ў афарыстычных выслоўях, якія служаць сродкам перадачы ідэйнага зместу твораў. Афарыстычнасць мыслення — адна з прыкмет стылістычнай манеры Я. Сіпакова. Афарызмы з’яўляюцца сродкам выражэння ацэначных меркаванняў, станоўчых ці адмоўных вывадаў, абагульненняў, філасофскіх роздумаў: «Хто праўду пасее, той волю пажне» (“Шыбеніца”), «Крылаў няма ў чалавека, каб падмінаць імі неба» (“Крылы”), “Можна паліць і святое, калі нам загад ёсць на тое” (“Кантрабанда”).

Свае нататкі аб творчасці Сіпакова-лірыка беларускі літаратуразнавец Мікола Мішчанчук назваў «Яго поўдзень». Яны пачынаюцца такімі словамі: «Здзіўляла заўсёды і не перастае здзіўляць сёння ці не самая характэрная асаблівасць паэзіі Янкі Сіпакова, што вылучае яго з плеяды паэтаў-аднагодкаў — спалучэнне канкрэтнага, прадметнага погляду і абагульненага мыслення. Прасцей кажучы, уменнем канкрэтных вобразаў даваць адказы на пытанні, якія хвалявалі чалавецтва ў мінулым, хвалююць зараз і, без сумнення, будуць хваляваць у далейшым. Янка Сіпакоў — паэт і мастак адначасова...»

Янка Сіпакоў надзвычай прадметны ў сваёй лірыцы. Ён умее выдатна занатаваць імгненні чалавечага жыцця і чалавечай гісторыі праз яскравую і ёмістую мастацкую дэталю, канкрэтыку. Такое пісьмо не выключае філасофскай думкі з творчых абсягаў паэта, наадварот, узбудзіць, удакладняе агульнае, дае яму права на самастойнае існаванне ў такіх формах, якія поўнасцю адкідаюць апісальнасць, уяўную глыбакадумнасць, неадпаведнасць паміж мэтай, асноўнай творчай задачай і спосабам яе ўвасаблення...

Нязменны элемент лірыкі Янкі Сіпакова — сюжэтнасць. Яна ўласціва не толькі яго баладам, але і многім вершам лірычнага плана. Сюжэтнасць не ў меншай ступені, чым іншыя фактары, уздзеянчала на пісьмо мастака, асабліва на яго паэзію, прысвечаную адлюстраванню мінулага...

Такім чынам, паэзія Янкі Сіпакова — гэта ўсвядомлены, мэтанакіраваны рух да сінтэзу эпічнага і лірычнага пачаткаў, сінтэзу, ад якога ў многім залежыць (як і раней залежаў) лёс слаvesнага мастацтва:

Абнаўленне вырашае многа
І змывае бруд, нібы рака...
Ці вярнуцца да сябе малага,
Ці сябе ў старым ужо шукаць?
Абнаўленне, хлопцы, абнаўленне,
Абнаўленне кожнае пары.
Нашых крыл здарожаных наўленне
Нам гады памога прымірыць...
“Абнаўлення, хлопцы, абнаўлення...”»

Янка Сіпакоў быў не толькі адным з самых таленавітых паэтаў Беларусі ХХ стагоддзя, але і адным з самых таленавітых празаікаў.

У кнізе вядомага беларускага літаратуразнаўцы Міхася Тычыны «Змена квадры» ёсць такія радкі: «Беларуская крытыка высока ацаніла надрукаваныя амаль адначасова ў часопісах «Полымя» і «Малодосць» аповесці Янкі Сіпакова «Крыло цішыні» і «Усе мы з хат». Час, які мінуў, даказаў справядлівасць гэтых

ацэнак. Але ж час і паказаў недастатковасць такога падыходу да цікавай мастацкай з’явы, неабходнасць канкрэтнага аналізу ідэйна-мастацкай структуры гэтых твораў, суаднясення іх з галоўнымі тэндэнцыямі развіцця беларускай прозы...

Я. Сіпакоў вядомы чытачу як аўтар цікавых нарысаў — напісанай у суаўтарстве з А. Клышкам «Паэмы дарог», а таксама «Зялёнай маланкі», нарысаў «Акно, адчыненае ў зіму», «Там, дзе Сібір» і інш. Цікавасць да жывога факта, давер да жыцця, вострае жаданне весці размову пра рэальных людзей і быць пры гэтым гранічна дакладным — гэтыя асаблівасці таленту пісьменніка выразна выявіліся ў жанры нарыса. Наогул, гэта даўня мара Сіпакова, пра што гаворыць ён сам: хадзіць па зямлі толькі пешшу, глядзець на жыццё не з акна вагона, не быць староннім...

Дык вось — проза Сіпакова. Якім ён паўстае перад чытачом у гэтым жанры? Якія жыццёвыя сферы знайшлі адбітак у праявічым люстры яго таленту?

І ў прозе Сіпакоў застаецца паэтам, але паэтам добрым, класічнага стылю, які маем на ўвазе, калі гаворым аб прозе Коласа, Бядулі, Чорнага, Крапівы, Стральцова, Караткевіча. Яго абагульнена-паэтычны погляд як бы прарастае праз канкрэтыку рэчаіснасці і набывае асаблівую значнасць і напоўненасць. Аўтар усведамляе гэту сваю асаблівасць і адкрыта гаворыць пра яе: «Маё вялікае і даўняе жаданне — ва ўсім будзённым бачыць урачыстасць і радавацца ўжо нават таму, што мы, людзі, сварачыся і мірачыся, лаючыся і сябруючы, усё ж жывём на гэтай цудоўнай зямлі...»

Зборнік «Крыло цішыні» носіць падзаглавак: «Кніга вёскі». І ўспрымаецца ён у гэтым сэнсе як з’ява цэласная, унутры арганізаваная. Апавяданне пра пасляваенную беларускую вёску («Крыло цішыні») натуральна і лагічна пераходзіць да апавядання пра вёску сучасную («Усе мы з хат»). І завяршаецца кніга нарысам, які па глыбіні пранікнення ў праблемы сучаснай вёскі і па мастацкіх вартасцях можна назваць нарысавай аповесцю, якая апавядае пра перспектывы развіцця сельскай гаспадаркі, пра новае і прагрэсіўнае ў вёсцы («Даверлівая зямля»). У цэлым жа ўзнікае аб’ёмная карціна мінулага, сучаснага і будучага вёскі.

Аналізуючы праявічныя творы Янкі Сіпакова, шэраг беларускіх літаратуразнаўцаў асобна спыняецца на яго падарожных нарысах. Так, Уладзімір Юрэвіч ў 1976 годзе пісаў: «Беларускі нарыс, як і наогул савецкі нарыс, у апошнія гады ўсё больш становіцца на шлях тыпізацыі з’яў і характараў...

Першай ластаўкай ажыўлення падарожнага нарыса быў плён супольнай працы Анатоля Клышкі і Янкі Сіпакова «Паэма дарог» (1962)... Яшчэ пазней Міхась Стральцоў падараваў чытачу «Дзень у 60 сутак», а Янка Сіпакоў — «Ціхую Акіянію» (1965)...

Прывязанасць да дакументальнага матэрыялу не замінае аўтарам заставацца самімі сабой, такімі, якімі з’явіліся яны перад чытачом у іншых жанрах. У «Паэме дарог» бачыш пільнае вока і дасціпнае слова А. Клышкі і Я. Сіпакова... А Янка Сіпакоў жавы, крыху экзальтаваны і адначасова шчымліва-тужлівы — увесь на кантрастах у «Ціхай Акіяніі»...

Горкаўская думка пра тое, што «будучыня становіцца сённяшнім днём», знайшла сваё яркае ўвасабленне і ў нарысе Янкі Сіпакова «Акно, адчыненае ў зіму» (1969).

Янка Сіпакоў запрашае нас у краіну свайго маленства, у тую звычайную на Аршаншчыне вёску Зубрэвічы, дзе засталася яго карэнне. Чаму акно, расчыненае ў зіму? Мабыць, таму, што з зімой у Я. Сіпакова, рана асірацелага (бацьку і маці забілі паліцаі), звязаны самыя горкія і самыя радасныя ўспаміны. Зіма — як сімвал сірочага маленства, калі шмат голаду і холаду. І калі тым большай бывае радасць, а найперш — радасць працы, самастойнай працы.

Таццяна Дасаева

*Застаўся маладым...**Слова пра Івана Небасева*

Як шкадую я тых, што не ўстануць,
Каб паэмы свае дапісаць,
Да канца свае здзейсніць мары,
Сваю мудрасць Радзіме аддаць.

Мікола Жук «Пасля вайны»

Усё сумую па тых, што пакінулі свет гэты рана,
Недацвіўшых надзей апаліўшы пялёсткі ў агні.

Мікола Жук «Пажаданне»

Вялікая Айчынная вайна вогненнай дарогай пралягла праз лёс пакалення маіх бацькоў, апаліла ў самым росквіце іх духоўных і фізічных сіл, перакрэсліла мары, забрала блізкіх і дарагіх людзей.

Вялікую Перамогу здабывалі мільёны нашых суайчыннікаў. Адны з іх загінулі ў першыя дні вайны, другія — у апошнія. Яны абаранялі Радзіму і ў тое імгненне, калі здзяйснялі подзвіг, не лічачы сябе героямі. Тыя, хто выжыў, да апошніх хвілін свайго жыцця захоўвалі памяць пра палеглых, перадавалі яе сваім нашчадкам. Сярод абаронцаў Айчыны былі людзі рознага ўзросту і розных прафесій, у тым ліку і творчая інтэлігенцыя, у прыватнасці пісьменнікі.

«Гібель таленавітай творчай моладзі — непяпраўная страта для нацыянальнай культуры. Асабліва цяжкімі і балючымі былі вынікі вайны для беларускай літаратуры, якую яшчэ ў гады сталіншчыны напаткала масавае фізічнае вынішчэнне пісьменніцтва. Для многіх з тых, хто загінуў, яшчэ толькі займаўся жыццёвы золак і распачынаўся шлях у літаратуру, але смерць без шкадавання падкошвала будучыню беларускага мастацкага слова»¹, — адзначыў Алесь Бельскі ў прадмове да кнігі «Скрыжалі памяці», падрыхтаванай да 60-годдзя Перамогі савецкага народа над фашысцкай Германіяй.

За 20 гадоў, што прайшлі з той пары, зроблена шмат па далейшым ушанаванні памяці літаратараў, якія загінулі ў час вайны. Але спыняцца на дасягнутым нельга. Трэба шукаць новыя звесткі пра пісьменнікаў, выдаваць зборнікі матэрыялаў, успамінаў, дакументаў. І не толькі пра тых, што паспелі яшчэ

¹ Бельскі А. Загубленыя ў полімі саракавых // Скрыжалі памяці: З творчай спадчыны пісьменнікаў Беларусі, якія загінулі ў гады Другой сусветнай вайны. У 3 кн. Кн. 1 / уклад., уступ. слова, біягр. давед. пра аўт. і камент. А. Бельскага; уступ. арт. В. Бечыка; паэт. сл. Р. Барадуліна. Мінск, 2005. С. 8.

да вайны дасягнуць значных поспехаў у творчасці, але і пра тых, якія толькі пачыналі ўваходзіць у літаратурны працэс.

Свята Перамогі было ў нас сямейным святам — радасным і журботным адначасова. Вайна забрала двух родных і двух стрыечных братоў майго бацькі і адзінага матулінага брата. З маленства ўзіралася ў іх фотаздымкі, што і сёння вісяць на сцяне ў бацькоўскай хаце. Я ніколі не бачыла гэтых маладых прыгожых юнакоў са светлым абліччам, вочы якіх, здаецца, выпраменьваюць дабрывню. Яны засталіся маладымі назаўсёды, такімі, якімі ўвайшлі ў полымя вайны, не паспеўшы рэалізаваць сябе ў якой-небудзь галіне на карысць Радзімы, не далюбіўшы, не нарадзіўшы дзяцей. Памяць аб прадстаўніках нашага роду, што загінулі ў баях за Радзіму, жыве ў нашай сям’і.

Хачу распавесці пра аднаго з іх — Івана Пятровіча Небасева. Яго імя не значыцца ў трагічным спісе беларускіх пісьменнікаў з кнігі «Я іх помню» (1949), яго творы не змешчаны ў выданнях «Крывёю сэрца» (1967), «Скрыжалі памяці» (2005), нягледзячы на тое, што апавяданні маладога прэзаіка Івана Небасева з’явіліся на старонках газеты «Літаратура і мастацтва» і часопіса «Полымя рэвалюцыі» яшчэ ў 1935—1936 гадах, а яго імя згадвалася ў артыкулах тагачасных літаратурных крытыкаў як прадстаўніка таленавітай моладзі, што паўняла шэрагі беларускай савецкай літаратуры.

Гэта засведчана і ў даследаванні М. Мушынскага, у якім ён адзначыў, што на сярэдзіну — другую палавіну 1930-х гадоў прыпадае творчая маладосць цэлай пляяды пісьменнікаў. Тады «пачыналі сваю працу У. Краўчанка, М. Лупсякоў, Я. Садоўскі, А. Пятроў, У. Глазырын, М. Дзеружынскі, В. Міровіч, В. Нябосеў, Я. Казека, Я. Чайкоўскі, А. Стаховіч, А. Алешка і іншыя»¹. На вялікі жаль, толькі адзіным пашчасціла ўвайсці ў вялікую літаратуру.

Жыццёвы шлях Івана Небасева быў кароткім, але ён пражыў адмеранае яму лёсам годна, ярка і застаўся ў памяці тых, хто яго ведаў, як прыгожы, сціплы, выхаваны, сумленны малады чалавек, клапатлівы брат, верны сябар, таленавіты літаратар, выдатны педагог, арганізатар, грамадзянін, мужны і стойкі ў выпрабаваннях, што выпалі на яго долю.

Свае ўспаміны пра Івана Пятровіча Небасева пакінулі мае бацькі — Паліна Пятроўна Небасева — сястра Івана Небасева і Мікалай Андрэевіч Жук — яго сябар, удзельнік Вялікай Айчыннай вайны, настаўнік, паэт. А яшчэ пісьменнікі Сяргей Грахоўскі, Захар Бірала, былыя калегі па педагогічнай працы, вучні, жыхары Лагойска і Дукоры, дзе настаўнічаў Іван Небасеў, а таксама Аляксандр Гаспадараў і Сніцараў, якія разам з ім служылі ў Чырвонай арміі і ўдзельнічалі ў першых баях за Радзіму ў 1941 годзе. Нельга не згадаць і землякоў-краязнаўцаў Віцебшчыны, у прыватнасці Сяргея Канапельку, музейных работнікаў, а таксама літаратуразнаўцаў. Менавіта дзякуючы ім звесткі пра Івана Небасева трапілі ў друк, знайшлі адлюстраванне ў мастацкіх творах, папоўнілі музейныя фонды, далі магчымасць сучасным літаратуразнаўцам выкарыстаць каштоўны матэрыял для напісання разгорнутага нарыса пра жыццё і творчасць Івана Небасева.

Звестак пра сям’ю Небасевых вельмі мала. Па сутнасці, гэта толькі асобныя фрагменты ўспамінаў маёй маці Паліны Пятроўны Небасевай, запісы ў яе дакументах і звесткі з яе аўтабіяграфіі. Паводле іх Іван і Паша Небасевы нарадзіліся ў сялянскай сям’і ў вёсцы Башкі (ці Бажкі, дакладна невядома) Рудакоўскага сельсавета Віцебскага раёна Віцебскай вобласці, Іван — у 1914-м, Паша — у 1917 годзе. Гэтыя дадзеныя адпавядаюць адміністрацыйна-тэры-

¹ Мушынскі М. І. Беларуская крытыка і літаратуразнаўства (20—30-я гады). Мінск, 1975. С. 352.

тарыяльнаму падзелу БССР таго часу, калі афармляліся дакументы Паліны Пятроўны Небасевай. У сапраўднасці Іван і Паша Небасевы нарадзіліся ў Віцебскай губерні, якая існавала з 1802 па 1924 год. Пасля Кастрычніцкай рэвалюцыі ўваходзіла ў склад Заходняй вобласці (1917—1918), БССР (студзень 1919), РСФСР (1919—1924). У сакавіку 1924 года Віцебская губерня як адміністрацыйна-тэрытарыяльная адзінка ліквідавана. Віцебская вобласць утворана 15 лістапада 1938 года.

Бацькі Івана і Пашы рана памерлі. Асірацеўшы, дзеці спачатку працавалі па найме: пасвілі жывёлу. Затым Іван трапіў у дзіцячы дом, а яго сястру забралі чужыя людзі, але цяпла і спагады ад іх сірата не зведала. Неўзабаве і Паша апынулася ў дзіцячым доме ў Бешанковіцкім раёне (гэта засведчана ў яе аўтабіяграфіі). Але ўмовы там былі неспрыяльныя. Старэйшыя выхаванцы крыўдзілі малодшых, забіралі ў іх ежу, зневажалі. Пашу цешыла адна думка: у яе ёсць брат, які абяцаў, што хутка прыплыве на белым параходзе і забярэ яе з сабой. Толькі трэба дачакацца гэтага моманту. І дзяўчынка чакала.

Праз некаторы час Іван перавёў малодшую сястру ў дзіцячы дом — школу-камуна імя М. І. Калініна, дзе выхоўваўся і вучыўся сам, што прадвызначыла далейшы лёс Івана і Паліны Небасевых, адкрыла ім дарогу да адукацыі, выбару прафесіі.

«Школа-камуна, навучальна-выхаваўчая ўстанова для дзяцей-сірот, беспрытульных і правапарушальнікаў. Існавалі з першых гадоў Савецкай улады да канца 1930-х. Спачатку давалі вучням пачатковую, а з сярэдзіны 1920-х гадоў няпоўную сярэднюю і сярэднюю адукацыю. Навучанне спалучалася з вытворчай практыкай у майстэрнях або ў сельскай гаспадарцы, выхаванцы атрымлівалі прафесійную падрыхтоўку»¹.

На Беларусі функцыянавалі Ліцвінавіцкая школа-камуна ў Рагачоўскім павеце Магілёўскай губерні (1918—1919), заснаваная П. М. Лепяшынскім (у 1919 годзе пераведзена ў Маскву); Леменская школа-камуна ў Чэрыкаўскім павеце Магілёўскай губерні (1920—1924), заснаваная М. М. Лепяшынскім (брат П. М. Лепяшынскага) і настаўнікам М. І. Кернажыцкім.

Дзіцячы дом-школа-камуна імя М. І. Калініна была адчынена ў 1919 годзе на тэрыторыі пасёлка Акцябрскі Чашніцкага павета Віцебскай губерні (80 км ад Віцебска). Яе заснавальнік і дырэктар — Шыпула Іван Фаміч — кіраваў гэтай установай на працягу 1919—1939 гадоў. Ён здолеў стварыць у ёй цёплую сямейную атмасферу. Школа-камуна стала родным домам для Івана і Паліны Небасевых, як і для іншых выхаванцаў. Яны прыязджалі сюды падчас канікулаў і адпачынкаў, калі ўжо вучыліся ў іншых навучальных установах ці працавалі.

Гэтая навучальна-выхаваўчая ўстанова ўвайшла ў гісторыю Віцебшчыны. У лютым 2004 года ў пасёлку Акцябрскі быў утвораны Віцебскі раённы гісторыка-краязнаўчы музей, дзе на стэндзе пастаяннай выставы музея «Старонкі гісторыі» раздзел народнай асветы прадстаўлены матэрыяламі школы-камунны. Аб гэтым мне паведаміў дырэктар музея Сяргей Міхайлавіч Канапелька, які доўгі час займаўся гісторыяй школы-камунны і лёсам яе выхаванцаў, у тым ліку і маіх родных. У лісце ад 9 верасня 2004 года ён напісаў: «Пра Івана і Пашу Небасевых было вельмі мала ўспамінаў. У адных гаварылася аб тым, што Іван вучыўся ў інстытуце ў Мінску, пісаў вершы. У другіх — што на летнія канікулы прыязджаў у дзіцячы дом, быў піянерважатым, прыдумваў розныя гульні. У 1999 годзе, калі я быў у Мінску, я здолеў знайсці ў Нацыянальнай бібліятэцы публікацыі Івана Пятровіча ў часопісе «Полымя рэвалюцыі» за 1936 год.

¹ Беларуская савецкая энцыклапедыя. Т. 11. Мінск, 1974. С. 355.

Валянціна Гарбачэўская

*«Бібліяграфічная дзейнасць —
складнік гуманістычнага выхавання»*

Валянціну Гарбачэўскую, загадчыка інфармацыйна-бібліяграфічнага аддзела Брэсцкай абласной бібліятэкі імя Максіма Горкага, добра ведаюць не толькі наведвальнікі кніжніцы, дзе яна працуе. Валянціна Адамаўна — руплівы збіральнік бібліяграфічных звестак для многіх запатрабаваных паказальнікаў, ініцыятар розных кнігазнаўчых праектаў. Наша гутарка з дасведчаным бібліёграфам — пра многія аспекты развіцця кніжнай справы. Але найперш — пра бібліяграфію.

— Валянціна Адамаўна, наколькі шырокая ўвага надаецца сёння бібліяграфічнай справе ў бібліятэках абласнога і раённага маштабаў?

— Некаторыя бібліятэказнаўцы ўпэўнена сцвярджаюць, што бібліяграфія сёння наогул не патрэбна, што ёсць штучны інтэлект і дасканалыя электронныя пошукавыя сістэмы. Пагадзіцца з гэтым нельга, таму што тая бібліяграфія, што ўяўляла сабой просты пералік выкарастаных крыніц, перайшла да актыўнага фарміравання і арганізацыі інфармацыйнай прасторы і выступае ключавым звяном у стварэнні і засваенні новых лічбавых крыніц інфармацыі.

Бібліяграфічныя электронныя рэсурсы ўсё болей замяняюць традыцыйную друкаваную бібліяграфічную прадукцыю. Замест традыцыйных каталогаў і картатэк з’явіліся электронныя базы дадзеных. Сёння для бібліёграфаў недастаткова патрапіць у лічбавы кантэнт, яны павінны прагназаваць будучыя запатрабаванні і часу, і чытачоў. На II Міжнародным бібліяграфічным кангрэсе быў агучаны прагноз, што праз 10 гадоў колькасць бібліёграфаў скароціцца на 20 %. На шчасце, у нашай бібліятэцы гэтага не адбылося. Прафесія бібліёграфа атрымала новыя вектары развіцця: бібліёграф-аналітык, бібліёграф-стваральнік інфармацыйных рэсурсаў, бібліёграф-рэдактар бібліяграфічных запісаў і інш.

Стварэнне бібліяграфічнай інфармацыі патрабуе шмат сіл і часу. Таму для таго, каб яна знайшла свайго карыстальніка і была запатрабаванай, неабходна мець на ўвазе правядзенне рэкламных мерапрыемстваў (ці распрацоўваць механізмы яе прасоўвання да чытацкай аўдыторыі). У першую чаргу гэта прэзентацыі з удзелам журналістаў розных СМІ, урокі інфармацыйнай культуры сярод розных катэгорый карыстальнікаў інфармацыі, абавязковае яе размяшчэнне на сайце бібліятэкі.

На мой погляд, бібліяграфічная дзейнасць павінна набыць сёння больш гуманістычны характар, каб забяспечыць пошук, сістэматызацыю і распаўсюджанне гуманістычных ідэалаў і каштоўнасцей. Электронныя рэсурсы не заўсёды могуць быць разлічаны на канкрэтнага карыстальніка, дастаткова таго, што яны будуць выконваць мемарыяльную функцыю.

У бібліёграфіі абласной бібліятэкі ёсць усё, каб працаваць эфектыўна. Існуе толькі адна праблема — гэта недахоп кадраў бібліёграфіі як у абласной, так і ў іншых бібліятэках вобласці, краіны.

— Што ў прыярытэтах у бібліяграфічнай справе ў Брэсцкай абласной бібліятэцы імя М. Горкага? Наколькі гэтая праца спалучана з рэгіянаўствам, краязнаўствам?

— У прыярытэтах у бібліяграфічнай справе Брэсцкай абласной бібліятэкі імя М. Горкага сёння, безумоўна, краязнаўчая дзейнасць, таму што краязнаўчая бібліяграфія іграе надзвычай важную ролю ў сістэме інфармацыйных рэсурсаў Беларусі. У сувязі з гэтым кожны бібліёграф бібліятэкі павінен валодаць метадыкай краязнаўчай работы і бібліяграфіі. Краязнаўству надаецца шмат увагі і на дзяржаўным узроўні, найперш у працы па патрыятычным выхаванні грамадства, а таксама дзеля стварэння прывабнага іміджу рэгіёна ў краіне і за яе межамі з пункту гледжання культурнай і гістарычнай спадчыны.

Гісторыя роднага краю заўсёды прыцягвала ўвагу не толькі навукоўцаў-спецыялістаў, але і людзей самых розных сацыяльных груп і прафесій. Бібліяграфічнае адлюстраванне гісторыка-культурнага асяродку Берасцейшчыны — важны і неабходны працэс у дзейнасці Брэсцкай абласной бібліятэкі імя М. Горкага, а таксама іншых бібліятэчных устаноў рэгіёна.

Сёння краязнаўства у прыярытэце амаль што для ўсіх аддзелаў бібліятэкі. Кожны бібліёграф ведае, што кнігавыдача бібліятэкі на 90 % залежыць ад таго, наколькі якасна адлюстраваны фонды бібліятэкі ў бібліятэчных інфармацыйных сістэмах (базах даных электроннага каталога). Асабліва гэта тычыцца краязнаўчых баз даных. З узмацненнем карпаратыўнага ўзаемадзеяння і функцыянавання зводнай інфармацыйна-пошукавай сістэмы ў частцы бібліяграфіі мясцовага друку больш надзённым стала пытанне ўніфікацыі аналітычнага бібліяграфіравання дакументаў. Але стварэнне якаснай бібліяграфічнай інфармацыі на краязнаўчыя дакументы ажыццяўляецца ўсё ж такі з улікам рэгіянальнай спецыфікі. Бібліяграфія — працэс творчы і суб'ектыўны.

Сёння вынікам напружанай сумеснай працы бібліёграфіі і каталагізатараў можна лічыць Рэгіянальны зводны электронны каталог бібліятэк Брэсцкай вобласці, які размешчаны на сайце Нацыянальнай бібліятэкі Беларусі. Ён змяшчае бібліяграфічныя звесткі аб фондах 12 бібліятэк нашага рэгіёна, якія ўключаюць кнігі, брашуры, аўдыя-, відэадакументы, выяўленчыя дакументы, аўтарэфераты дысертацый, артыкулы па краязнаўстве, нотныя выданні, картаграфічныя выданні і электронныя дакументы. У адпаведнасці з запытам чытач атрымлівае інфармацыю аб выданнях, якія яго цікавяць, і змога звярнуцца да іх па месцы захоўвання.

— Хто з чытачоў, якая катэгорыя — студэнты, навукоўцы ці нехта іншы — найбольш карыстаецца зараз бібліяграфічнымі паслугамі?

— Бібліяграфічнымі паслугамі сёння карыстаецца кожны чытач, які прыходзіць у аддзел інфармацыйна-бібліяграфічнай работы бібліятэкі і, наогул, у бібліятэку. На кожны тэматычны запыт чытач атрымлівае тэматычны бібліяграфічны спіс літаратуры ў адпаведнасці з запытам. Бібліёграфы выконваюць таксама адрасныя і фактаграфічныя даведкі. Найбольш паслугамі бібліёграфіі, канешне ж, карыстаюцца студэнты, навукоўцы, іншыя спецыялісты, якія пішуць навуковыя артыкулы.

З 1 кастрычніка 2024 г. уведзены ў дзеянне новы дзяржаўны стандарт Рэспублікі Беларусь 7.1-2024 «Бібліяграфічны запіс. Бібліяграфічнае апісанне. Агульныя патрабаванні і правілы складання», таму ўсе бібліяграфічныя спісы да курсавых, дыпломных работ студэнтаў, навуковых артыкулаў спецыялістаў

бібліёграфы рэдагуюць у адпаведнасці з гэтым СТБ. У Вышэйшай атэстацыйнай камісіі таксама ёсць свае запатрабаванні да бібліяграфічных апісанняў у спісе крыніц, якія прыводзяцца ў дысертацыях і аўтарэфератах дысертацый. Звяртаюцца да нас і навукоўцы, каб вызначыць індэксы ББК, УДК, прастаўленне якіх патрабуецца для публікацыі артыкула.

— **Ці задавальняюць у абласной бібліятэцы бібліяграфічныя зацікаўленні з месцаў, з раёнаў Берасцейшчыны, ды і, магчыма, з усёй краіны, з замежных дзяржаў?**

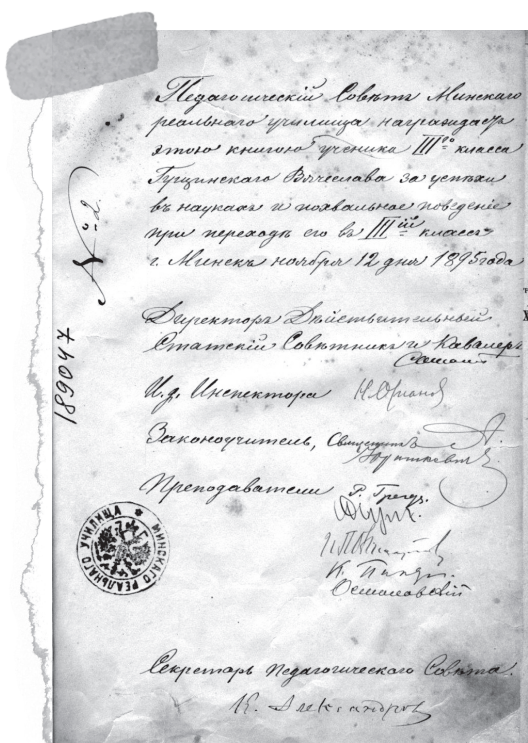
— Так, у абласной бібліятэцы выконваюць даведкі і запыты ўсіх чытачоў незалежна ад іх месца пражывання. У першую чаргу гэта чытачы Брэста, раённых бібліятэк вобласці, іншых абласных бібліятэк Беларусі, часта звяртаюцца з Расійскай Федэрацыі. Супрацоўнікі не толькі выконваюць пошук інфармацыі і адказваюць на ўсе пытанні па тэлефоне, электроннай пошце, дасланыя ў канверце, але і з дапамогай такой паслугі, як Электронная дастаўка дакумента, адсылаюць чытачу інфармацыю па электроннай пошце. Гэта артыкулы з газет і часопісаў, фрагменты кніг з фондаў бібліятэкі. За 2024 год для індывідуальных чытачоў было зроблена і адпраўлена 259 электронных копіяў дакументаў.

Памятаю такія выпадкі з уласнай практыкі: у брэсцкай газеце «Заря» быў надрукаваны мой артыкул «Падарунак на стагоддзі» пра кнігу з фонду бібліятэкі «Белоруссия и Литва. Исторические судьбы Северо-Западного края». Гэты асобнік кнігі быў асабліва цікавым тым, што на абароце авантытула змяшчаўся надпіс, што 12 лістапада 1895 года кніга была падорана вучню 3-га класа Мінскай гімназіі Вячаславу Гушчынскаму за поспехі ў навучанні і пахвальныя паводзіны. Мой артыкул быў пра кнігу як адзін з рарытэтаў фонду бібліятэкі, але лёс гэтага хлопчыка так мяне ўразіў, што я некалькі слоў напісала і пра яго. Праз некаторы час з Санкт-Пецярбурга на адрас бібліятэкі прыйшло пісьмо з просьбай даслаць фота кнігі і старонкі з дароўным запісам. Канешне ж, мы адсканавалі і адаслалі. Часта да нас звяртаюцца з просьбай даслаць тэкст асобнага верша ці іншага фрагмента тэксту

берасцейскага пісьменніка, які змешчаны ў кнізе з фонду нашай бібліятэкі. Ні адзін чытацкі запыт не застаецца без адказу.

— **Ці спрыяюць бібліяграфічныя вышукі набыццю новых кніг для вашай кніжнай скарбніцы?**

— Для набыцця новых кніг для бібліятэкі супрацоўнікі у першую чаргу карыстаюцца каталогамі выдавецтваў, прайс-лістамі, аналітычнымі матэрыяламі і электроннымі рэсурсамі, якія дапамагаюць адсочваць і выбіраць неабходныя кнігі, перыядычныя і электронныя выданні для фарміравання фондаў у адпаведнасці з задачамі бібліятэкі і патрэбамі карыстальнікаў. Бібліёграфы ж вывучаюць калякніжную і каляартыкульную бібліяграфію, розныя чытацкія рэйтын-

гі, спісы для пазакласнага чытання вучняў, рэкамендацыйныя бібліяграфічныя спісы для самастойнага чытання і азнаямлення. Часта інфармацыя пра рэгіянальныя выданні паступае ад бібліёграфу аддзела краязнаўства, якія займаюцца аналітычнай апрацоўкай раённых газет. Усе кніжныя лакуны старанна фіксуюцца бібліятэкарамі аддзелаў, якія непасрэдна абслугоўваюць чытачоў; інфармацыя пра асобныя выданні, якія адсутнічаюць у бібліятэцы, перадаецца у аддзел камплектавання, які на падставе картатэкі дакамплектавання займаецца пошукам патрэбнай літаратуры для далейшага яе набыцця бібліятэкай.

— **Валянціна Адамаўна, Вы асабіста былі добра знаёмыя з вядомым літаратуразнаўцам, літаратурным крытыкам, чалавекам складанага лёсу Валянцінай Локун, падрыхтавалі прысвечаны яе жыццю і творчасці бібліяграфічны паказальнік і кнігу ўспамінаў. Раскажыце, калі ласка, пра працу над гэтым важным для гісторыі айчынай літаратуры творчым праектам.**

— У 2019 годзе у мінскім выдавецтве «Транстэхніка» накладам у 50 экзэмпляраў пабачыў свет біябібліяграфічны паказальнік «Валянціна Іванаўна Локун». У артыкуле ў газеце «Літаратура і мастацтва» за 3 мая 2019 года паказальнік атрымаў высокую ацэнку. Разам з благаславеннем мы атрымалі яшчэ і прапанову выдаць кнігу ўспамінаў пра Валянціну Іванаўну. Вялікімі намаганнямі мы сабралі матэрыялы і адабралі публікацыі, фотаздымкі з сямейнага архіва В. Локун, якія былі перададзены мне яе братам. У 2020 годзе выйшла кніга ўспамінаў «Пінск... Першамайская... Локун...», прэзентацыя якой адбылася у Пінскай цэнтральнай гарадской бібліятэцы пры поўнай зале людзей, якія яе ведалі, помнілі, для якіх яе жыццё было прыкладам стойкасці і мужнасці.

Гэтыя дзве кнігі і сталі падмуркам стварэння электроннага рэсурсу «Узняцца да лёсу чалавечага: да 75-годдзя з дня нараджэння Валянціны Локун (1946—2016)». Ён уключае дакументныя рэсурсы за 1973—2021 гг. Гэта бібліяграфічная, фактаграфічная і графічная інфармацыя, якая сістэматызавана і прадстаўлена ў раздзелах: «Жыццёвы і творчы шлях В. І. Локун», «Літаратурныя і навуковыя працы В. І. Локун (1973—2016 гг.)», «Літаратура аб жыцці і творчасці (1984—2021 гг.)», «Успаміны сучаснікаў», «Фотагалерэя», «Ушанаванне памяці». Увесь сабраны матэрыял быў правераны de visu. Калі я працавала над рэсурсам, то вельмі спадзявалася, што рэсурс будзе не толькі данінай памяці гэтай жанчыне, якая сваім выпакутаваным жыццём, настойлівай і сумленнай працай у беларускім літаратуразнаўстве заслужыла гэтага, але і карысным дапаможнікам для шырокага кола карыстальнікаў, якія цікавяцца беларускай і сусветнай літаратурай і культурай роднага краю. Пачатак актыўнасці рэсурсу пачаўся 05.08.2021 года. На сённяшні дзень (08.10.2025 г.) колькасць праглядаў склала 19413. Думаю, што праца не была марнай!

— **Творчым здзяйсненнем каго з пісьменнікаў вобласці, на Ваш асабісты погляд, варта прысвяціць бібліяграфічныя паказальнікі, электронныя рэсурсы?**

— Брэсцкая вобласць заўжды славілася працавітымі, творчымі і таленавітымі людзьмі. У яе гісторыю ўпісана нямала дасягненняў у эканоміцы, адукацыі, навуцы, спорце, культуры. Сёння мы ганарымся сваімі славытымі землякамі розных часоў. Гэта і Афанасій Філіповіч Брэсцкі — пісьменнік-публіцыст, палітычны і царкоўны дзеяч XVII стагоддзя, і наш сучаснік — першы герой Беларусі Уладзімір Карват.

На сённяшні дзень бібліятэкай створаны электронныя рэсурсы, прысвечаныя жыццю і творчасці знакамітых берасцейцаў: «Агонь душы Ніны Мацяш», «Узняцца да лёсу чалавечага: да 75-годдзя з дня нараджэння Валянціны Локун (1946—2016)», «Шчыра верная слову Галіна Малажай», «У. Калеснік — чалавек Адраджэння», «Віртуальны музей «Непрачытаная кніга Ф. В. Праскурава», «Вір-

Дзмітрый Радзівончык

Гарызонт
чакання
чытача

Дэбюты, адкрыцці, моладзевы стыль, творчы рост, дыялог і пераемнасць пакаленняў... Калі разважаеш аб працы з моладдзю, аб пошуках юных талентаў, бачыш, што сутыкаешся з рознымі перашкодамі. Недахоп інфармацыі — адна з іх. Нягледзячы на дамінуючую сацыяльна-псіхалагічную мадэль грамадскага спажывання, наша моладзь працягвае тварыць. Юнакі і дзяўчаты пішуць, перамагаюць у конкурсах, публікуюцца ў перыёдыцы, выдаюць кнігі. Ці знаходзяць яны сваю чытацкую аўдыторыю? Чым характарызуецца почырк маладых аўтараў? Якім акном магчымасцяў для нашага юнага сучасніка з'яўляюцца мастацтва слова і працэс кнігавыдання? Комплекс патрабаванняў, якія прад'яўляюцца грамадскасцю да літаратурнай прадукцыі, тэарэтыкі называюць гарызонтам чакання чытача. Прапаную свае разважанні наконт кніг маладых землякоў.

«На зямлі, што завецца Радзімай»

Як відаць з назвы кнігі, Вольга Алізар упэўнена распрацоўвае патрыятычную тэматыку. Прычым мастацкі дыскурс выбудоўваецца паэткай вакол вобраза *малой радзімы*, невялічкага, заўсёды мілага сэрцу населенага пункта, вёсачкі, якая пад націскам урбанізацыі перажывае не лепшыя часы. Шчымлівая споведзь чалавечай душы перад алтаром наравістай сучаснасці. Экскурс у ідэальнае мінулае надае вершам спецыфічную экспрэсіўна-эмацыйную афарбоўку. Адценні меланхоліі і трывогі суседнічаюць з прызнаннямі ў любові і імкненнем абавязкова калі-небудзь вярнуцца сюды, у гэты чароўны куток.

Олизар О. С. О тебе, моя милая Родина. Вершы. — Мінск : Колорград, 2022. — 150 с.